

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Publikacja powstała w związku z realizacją projektu „Wypracowanie standardu i przeprowadzenie pilotażu w zakresie usług mieszkalnictwa wspomaganego dla osób z niepełnosprawnością fizyczną, z uwzględnieniem możliwości finansowania tego rozwiązania”, w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego

„Jakość życia to doświadczenie życia wyrażające się poziomem satysfakcji
życiowej i poczucie szczęścia”

A. Campbell

Standard mieszkalnictwa wspomaganego dla osób z niepełnosprawnością fizyczną

Gdańsk 2023

Standard mieszkalnictwa wspomaganeego dla osób z niepełnosprawnością fizyczną

Autorzy:

Zespół ds. tworzenia Standardu

Dr Paweł Jaskulski

Dr inż. arch. Paulina Tota-Stawarczyk

Lider projektu:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej

ul. Okopowa 21/27, 80-810 Gdańsk,

tel. 58 32 68 561, tel./fax 58 32 68 563 e-mail: rops@pomorskie.eu

Partnerzy projektu:

Spis treści

Skróty zastosowane w publikacji	6
Wstęp	7
Wprowadzenie	8
Część I	13
Rozdział 1 Mieszkalnictwo i perspektywa deinstytucjonalizacji	13
1. Deinstytucjonalizacja usług społecznych	13
Rozdział 2 Mieszkanie wspomagane mieszkaniem dostępnym	18
1. Trochę statystyki (zamiast wstępu)	18
2. Rozwój idei dostępności: od segregacji do projektowania uniwersalnego	20
2.1 Ewolucja koncepcji	20
2.2 Najnowsze działania	22
2.3 Definicja i zasady projektowania uniwersalnego	23
2.4 Projektowanie uniwersalne czy racjonalne usprawnienia?	25
3. Mieszkanie dostępne dla osób ze szczególnymi potrzebami: wymagania i przepisy	26
3.1 Prawa podstawowe	26
3.2 Dostępność budynków, dróg i elementów infrastruktury	27
3.2.1 Prawo budowlane	28
3.2.2 Warunki techniczne, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie	29
3.2.3 Warunki techniczne, jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie	30
3.2.4 Warunki techniczne dla znaków i sygnałów drogowych oraz urządzeń bezpieczeństwa ruchu drogowego	30
4. Jak zapewnić dostępność mieszkania?	30
4.1 Koncepcja „łańcucha dostępności”	30
4.2 Dostępność: elementy architektoniczne i techniczne	33

4.2.1 Dostępne miejsca postojowe	33
4.2.2 Strefa wejściowa do budynku	35
4.2.3 Pochylnia	37
4.2.4 Schody zewnętrzne.....	40
4.2.5 Schody wewnętrzne.....	41
4.2.6 Dźwigi osobowe (windy)	42
4.2.7 Podnośniki	44
4.2.8 Pomieszczenia mieszkalne.....	44
Część II	53
Rozdział 3 Standard mieszkań wspomaganych dla osób z niepełnosprawnością fizyczną	53
1. Wstęp.....	53
2. Podmioty realizujące usługę.....	55
3. Odbiorcy usługi.....	56
4. Cel główny usługi	57
5. Zakres usługi.....	58
5.1 Szczegółowy opis procesu rekrutacji użytkownika/użytkownicy mieszkania	60
6. Rezultat usługi.....	61
7. Kadra – kwalifikacje i kompetencje.....	62
7.1 Kadra realizująca usługę	62
7.1.1 Koordynator - koordynatorka	62
7.1.2 Pracownik socjalny	63
7.1.3 Asystent - asystentka osoby niepełnosprawnej	64
7.1.4 Inne osoby wspierające	65
7.2 System wspierania kadry.....	65
8. Warunki realizacji usługi	66
8.1 Lokalizacja mieszkania.....	66
8.2 Techniczne aspekty mieszkania.....	66
8.2.1 Wytoczne podstawowe	67
8.2.2 Wytoczne dla otoczenia obiektu.....	68
8.2.3 Wytoczne dla obiektów	69

8.3 Katalog usług świadczonych w mieszkaniu wspomaganym	71
8.4 Zasady użytkowania mieszkania wspomaganego	72
9. Współpraca przy realizacji usługi	73
10. Dokumentacja usługi	74
11. Koszty Standardu, finansowanie i zapewnienie trwałości wypracowanych rozwiązań.....	75
12. Sposób wdrażania Standardu	75
13. Monitoring i ewaluacja Standardu	76
14. Działania promocyjne	77
Rekomendacje.....	79
Aneks	81
Bibliografia.....	90

Skróty zastosowane w publikacji

- JST** jednostka samorządu terytorialnego
- CUS** centrum usług społecznych
- OPS** ośrodek pomocy społecznej
- OzN** osoby z niepełnosprawnością
- EFS** Europejski Fundusz Społeczny
- PO WER** Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020
- UE** Unia Europejska
- GUS** Główny Urząd Statystyczny
- PFRON** Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

Wstęp

Niepełnosprawność w funkcjonowaniu nabiera coraz to większego znaczenia i bywa przedmiotem zainteresowania współczesnych społeczeństw. W zależności od definicji tego terminu liczba osób niepełnosprawnych w poszczególnych krajach waha się od kilkunastu procent do jednej piątej ogółu ludności żyjącej na ziemi.

W ostatnich latach widać wyraźną tendencję wzrostową liczby osób z niepełnosprawnością. Jest to w znacznej mierze skutkiem postępujących zmian cywilizacyjnych, wzrostu wiedzy i dostępu do niej, rozwoju nowoczesnych technologii medycznych, wydłużania się ludzkiego życia w wyniku wdrażania coraz to nowych narzędzi do zarządzania zdrowiem publicznym, wzrostem poziomu dobrobytu oraz zmian kulturowych odnoszących się do kwestii zdrowia.

Wzrost liczby osób z niepełnosprawnością powoduje, że jako społeczeństwo stale rozwijające się chcemy zadbać o poprawę ich funkcjonowania. Problematyka jakości życia interesowała ludzi od zarania dziejów. Już wielcy uczeni okresu starożytnego (Platon, Arystoteles, Seneka, Epikur) wypowiedali się na temat zadowolenia z życia. Najczęściej ocenę jakości życia utożsamiano z osiągnięciem poczucia szczęścia i przyjemności, które z kolei odpowiadało oczekiwaniom w momencie, gdy zaspokajane są ludzkie potrzeby, indywidualne preferencje i osobiste wymagania.

Standard przedstawiony w niniejszej publikacji ma na celu zaprezentowanie czytelnikowi wypracowanych rozwiązań umożliwiających niezależne życie osobom z niepełnosprawnością, przyczyniając się tym samym do poprawy ich jakości życia.

Wprowadzenie

Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 to ogólnopolski Program Operacyjny stanowiący instrument realizacji Strategii Europa 2020, uwzględniający stojące przed Europą długofalowe wyzwania związane z globalizacją, rozwojem ekonomicznym, jakością polityk publicznych, zjawiskami demograficznym i inwestycjami w kapitał ludzki współfinansowanym z Europejskiego Funduszu Społecznego.

W 2017 roku Departament Wdrażania Europejskiego Funduszu Społecznego w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej ogłosił konkurs nr POWR.02.08.00-IP.03-00-001/17 na realizację projektów w ramach Działania 2.8. **Rozwój usług społecznych świadczonych w środowisku lokalnym.**

Zgodnie z kryteriami dostępu podmiot uprawniony stanowiły m.in. wojewódzkie jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne – Regionalne Ośrodki Polityki Społecznej. Konkurs służył wyłonieniu sześciu projektów, a celem każdego z nich było opracowanie jednego modelowego rozwiązania/standardu z zakresu deinstytucjonalizacji, skierowanego do osób ze szczególnymi potrzebami i dotyczącego różnych form usług świadczonych w społeczności lokalnej.

Poszczególne standardy zostały skierowane do różnych grup osób:

- osób z chorobami neurologicznymi, w tym z chorobą Alzheimera i chorobą Parkinsona oraz osób starszych,
- osób z niepełnosprawnością intelektualną, w tym z zespołem Downa,
- osób z całościowym zaburzeniem rozwoju, w tym z autyzmem i zespołem Aspergera,
- osób chorujących psychicznie po wielokrotnych pobytach w szpitalu psychiatrycznym,
- osób z niepełnosprawnością fizyczną,
- osób z różnymi rodzajami sprzężonych niepełnosprawności, w tym co najmniej: do osób z niepełnosprawnością fizyczną i intelektualną, osób głuchoniewidomych, osób niewidomych z niepełnosprawnością fizyczną, osób chorujących psychicznie,
- z niepełnosprawnością fizyczną.

Województwo pomorskie - **Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Gdańsku** wspólnie z 2 partnerami wybranymi w ramach otwartego naboru :

- **Stowarzyszeniem Solidarni „Plus” w Wandzinie,**
- **Towarzystwem Wspierania Potrzebujących „Przystań” w Gdańsku,**

wdrażało rozwiązania dedykowane dla osób z niepełnosprawnością fizyczną. Pilotaż został przeprowadzony na terenie gmin, w których występują zdiagnozowane potrzeby w zakresie obszaru wsparcia. W ramach otwartego konkursu ogłoszonego przez województwo pomorskie zostało wyłonionych 5 gmin:

1. Gmina Wiejska Sierakowice - mieszkanie w Kamienicy Królewskiej,
2. Gmina Miejska Kościerzyna - mieszkanie w Kościerzynie,
3. Gmina Miejsko-Wiejska Brusy - mieszkanie w miejscowości Huta,
4. Gmina Wiejska Człuchów - mieszkanie w Barkowie,
5. Gmina Miasta Puck - mieszkanie w Pucku (w trakcie trwania projektu Gmina Puck wycofała się z podjętego partnerstwa i zastąpiła ją Gmina Przechlewo, na terenie której mieszkanie zlokalizowane było w Wandzinie).

Przy wyborze kierowano się m.in. zróżnicowaniem gmin pod względem społeczno-gospodarczym. Wniosek konkursowy o udział w projekcie musiał uwzględniać diagnozę potrzeb w zakresie mieszkalnictwa wspomaganego dla osób z niepełnosprawnością fizyczną obejmującą: zbadanie sytuacji osób niepełnosprawnych fizycznie i potrzebujących wsparcia w formie mieszkań wspomaganych na terenie gminy, pozyskanie informacji na temat liczby potencjalnych użytkowników mieszkań wspomaganych, ocenę posiadanych zasobów gminy mających wpływ na zapewnienie osobom niepełnosprawnym fizycznie opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności. Ponadto zawierała ona informację o posiadanych lokalach, które mogą zostać przeznaczone na cel utworzenia mieszkań wspomaganych dla osób z niepełnosprawnością fizyczną wraz z krótkim opisem ich stanu technicznego. Wybrane gminy zostały objęte wsparciem projektowym w ramach wdrożenia opracowanego standardu funkcjonowania mieszkań wspomaganych dla osób z niepełnosprawnością fizyczną. Wprowadzenie standardu i realizowanie usług wspierających dla osób z niepełnosprawnością fizyczną w mieszkaniu wspomaganym zostało poprzedzone dostosowaniem lokali do potrzeb tych osób, likwidacją barier architektonicznych i technicznych.

Realizacja projektu uwzględniała podział na trzy Kamienie Milowe

Realizacja pierwszego Kamienia Milowego, uchwałą Zarządu Województwa Pomorskiego, rozpoczęła się od powołania Zespołu Zadaniowego do opracowania dokumentu „Standardu mieszkalnictwa wspomaganego dla osób z niepełnosprawnością fizyczną”, zgodnego z ogólnoeuropejskimi Wytycznymi dotyczącymi przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności (uwzględniającymi specyficzne potrzeby i możliwości tych osób). Zespół liczył siedmiu członków i łącznie odbył osiem spotkań w celu opracowania dokumentu. W skład zespołu weszli przedstawiciele lidera projektu - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Gdańsku, partnerów - Stowarzyszenia Solidarni „Plus”, Towarzystwa Wspierania Potrzebujących „Przystań”, przedstawiciele gmin biorących udział w projekcie oraz zaproszeni goście – specjaliści różnych branż, którzy swoją profesjonalną wiedzą wspomagali opracowanie Standardu. Członkowie zespołu uczestniczyli w dwóch wizytach studyjnych (w Neastved w Danii oraz w Bolonii we Włoszech) w celu zainspirowania się dobrymi praktykami realizowanym w innych krajach Unii Europejskiej. Realizacja pierwszego Kamienia Milowego zakończyła się 31.08.2018 roku.

Drugi Kamień Milowy polegał na wdrażaniu Standardu i realizacji usług w mieszkaniach w wybranych 5 gminach na terenie województwa pomorskiego. Województwo pomorskie na podstawie umowy użyczenia otrzymało pięć lokali, które zostały wyremontowane, dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością fizyczną oraz wyposażone w niezbędne sprzęty gospodarstwa domowego. Z uwagi na procedury przetargowe, kompletowanie dokumentacji technicznej itp. mieszkania były gotowe do użytkowania w różnych terminach. Przez cały proces, od momentu otrzymania/użyczenia lokali od gmin, ich remont i wyposażenie, aż do momentu oddania gotowych mieszkań, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Gdańsku współpracował z Fundacją „Polska Bez Barier”, specjalizującą się w szeroko pojętej dostępności. Pierwszym etapem współpracy był audyt wstępny, polegający na wizji lokalnej w każdym z lokali.

W efekcie powstał „Raport z badania wstępnego dostępnosci dla osób z niepełnosprawnością fizyczną”. Dokument ten był pewnego rodzaju drogowskazem i kompendium wiedzy dla projektanta, który miał zaaranżować mieszkania zgodnie z zasadami projektowania uniwersalnego, aktualną wiedzą budowlaną oraz wskazówkami z raportu. Drugim etapem współpracy była analiza dokumentacji projektowej. Powstał „Raport z weryfikacji dokumentacji projektowej

dostosowania lokali do potrzeb osób z niepełnosprawnością fizyczną”, który zawierał analizę przyjętych rozwiązań architektonicznych (akceptację lub sugestie zmian i rozwiązań zastępczych). Trzecim, ostatnim etapem było przeprowadzenie audytu dostępności każdego z wyremontowanych lokali. Przedstawiciele Fundacji „Polska Bez Barier” przeprowadzili wizje lokalne w mieszkaniach i przetestowali zastosowane w nich rozwiązania. W efekcie powstał „Raport z badania końcowego dostosowania lokali do potrzeb osób z niepełnosprawnością fizyczną”. Równoległe z pracami **budowlanymi** wyposażaniem wnętrz w Gminach trwała rekrutacja przyszłych mieszkańców. Realizację drugiego Kamienia Milowego zakończono 30.04.2023 roku.

Trzeci Kamień Milowy to etap opracowania rekomendacji i upowszechniania modelowego rozwiązania dla osób z niepełnosprawnością fizyczną. Zadanie było realizowane w ścisłej współpracy lidera z partnerami oraz przedstawicielami gmin, w których zlokalizowane były mieszkania wspomagane. Ostatnia grupa, jako rekrutująca mieszkańców i będąca najbliżej nich, była cennym źródłem informacji i doświadczeń niezbędnych do przygotowania rekomendacji. W ramach upowszechnienia projektu zorganizowano cztery spotkania edukacyjno-szkoleniowe dla przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych ze wszystkich województw w zakresie stosowania opracowanego i wdrożonego Standardu mieszkalnictwa wspomaganego dla osób z niepełnosprawnością fizyczną. Realizację trzeciego Kamienia Milowego zakończono 30.09.2023 roku.

Niniejsza publikacja składa się z dwóch części.

Część I - teoretyczna, w której przybliżono tematy związane z funkcjonowaniem osób z niepełnosprawnościami w społeczeństwie, mieszkalnictwem wspomaganym jako jednej z form deinstytucjonalizacji oraz regulacjami dotyczącymi dostępności.

Część II - praktyczna, przedstawiająca czytelnikowi dokument „Standard mieszkalnictwa wspomaganego dla osób z niepełnosprawnością fizyczną”, w którym opisano i scharakteryzowano przetestowane rozwiązanie modelowe.

Opracowanie uwzględnia specyficzne potrzeby i możliwości odbiorców wsparcia i zawiera:

- opisany standard lokalu uwzględniający zasady uniwersalnego projektowania,
- rodzaj i zakres usług wspierających pobyt osoby w mieszkaniu,

- rodzaj i zakres usług wspierających aktywność osoby w mieszkaniu - trening (jeżeli dotyczy),
- opis kadry i jej kwalifikacje/kompetencje,
- zasady użytkowania mieszkania,
- sposób wdrażania, finansowania i zapewnienia trwałości wypracowanych rozwiązań,
- maksymalną liczbę osób mogących korzystać z jednego mieszkania wspomaganego dla danej grupy osób, opierając się na standardach i doświadczeniach międzynarodowych.

W podsumowaniu części teoretycznej i praktycznej, przedstawione zostaną rekomendacje jako podsumowanie doświadczeń pracy w projekcie oraz jako dobre przygotowanie dla przyszłych realizatorów mieszkań wspomaganych.

Niniejsza publikacja powstała głównie z myślą o samorządach oraz organizacjach pozarządowych, które chcą podjąć się prowadzenia mieszkań wspomaganych i usług w nich realizowanych, wpisując się tym samym w nurt rozwijającego się procesu deinstytucjonalizacji. Pojęcie to w rozumieniu bezpośrednim kojarzyć się może jako zamknięcie, zlikwidowanie formy jaką jest instytucja.

W rzeczywistości jest to jednak proces polegający na rozwoju usług społecznych świadczonych w lokalnym środowisku. Wypracowanie Standardu i wdrożenie go w pięciu gminach województwa pomorskiego zapobiegło umieszczeniu osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu w instytucji, zapewniając im niezależne życie w społeczności lokalnej.

Część I

Rozdział 1

Mieszkalnictwo i perspektywa deinstytucjonalizacji

Dr Paweł Jaskulski Towarzystwo Wspierania Potrzebujących „Przystań”

1. Deinstytucjonalizacja usług społecznych

Jednym z najnowszych trendów, który aktualnie determinuje rozwój polityki społecznej w Europie, jest deinstytucjonalizacja usług społecznych. Zgodnie z jej założeniami, klienci usług społecznych powinni być jak najdłużej wspierani w społeczności lokalnej i w miarę możliwości nie przenoszeni do instytucji opieki całodobowej. Ta prosta zasada niekiedy jest trudna do wprowadzenia w życie, gdyż na przestrzeni ostatnich dekad wiele grup społecznych wymagających pomocy (zarówno w Polsce jak i Europie) wspieranych było głównie poprzez system zbudowany w oparciu o instytucje opieki całodobowej (niekiedy wręcz działających na zasadach instytucji o charakterze totalnym). Dopiero transformacja ustrojowa naszego kraju i konsekwencje takie jak kryzys ekonomiczny i upadek dawnego systemu, wzrost swobód obywatelskich i potrzeby zmiany, aż po wejście do Unii Europejskiej i pojawienie się nowych możliwości rozwoju, wraz z dostępem do nowych pomysłów i rozwiązań sprawiły, iż w Polsce zaczęły pojawiać się coraz częściej inicjatywy mające na celu prowadzenie usług społecznych w sposób zdecentralizowany i mniej zinstytucjonalizowany. Od kilku lat mamy już do czynienia z bardzo wyraźnym trendem, któremu nadano oficjalną nazwę i który nadaje kierunek dalszego rozwoju w sektorze pomocy społecznej.

Warto jednak zwrócić uwagę na to, że deinstytucjonalizacja usług jest zdecydowanie szerszym procesem, który można wdrażać nie tylko w usługach społecznych, ale w wielu innych dziedzinach życia i gospodarki. Od dłuższego czasu postępowanie tego zjawiska można z powodzeniem zaobserwować chociażby w takich branżach jak służba zdrowia (teleporady, wizyty domowe lekarza rodzinnego, e-recepty etc.), administracja (świadczanie części usług urzędowych on-line, podpis elektroniczny, e-pit etc.) czy bankowość (wszelkie usługi świadczone przez telefon bądź on-line). Oczywiście w każdej z tych gałęzi przyjmuje ona nieco inną formę i działa według innych zasad, ale podstawy zachodzącego procesu są dosyć zbliżone. Chodzi w nim o to, aby klient mógł skorzystać z usługi bez konieczności fizycznego pobytu w instytucji.

Deinstytucjonalizacja usług społecznych, będąca tematem niniejszego opracowania, wpisuje się zatem w pewien globalny trend rozwoju zachodzącego na terenie zachodniej Europy. Głównym powodem wdrażania tego typu rozwiązań jest przede wszystkim ich wyższa skuteczność, w stosunku do rozwiązań opartych na tradycyjnym modelu instytucjonalnym. Usługi dostarczane w ten sposób są na ogół bardziej dostępne dla klienta, oczekiwany rezultat do którego mają one doprowadzić osiąga się w szybszym tempie, co ma bezpośrednie przełożenie na większe zadowolenie klienta korzystającego z danych usług społecznych.

Oczywiście samo pojęcie „usług społecznych” jest również bardzo szerokie i zawiera w sobie wiele zróżnicowanych działań adresowanych do różnych grup odbiorców, od osób z niepełnosprawnością, przez wychowanków pieczy zastępczej, po osoby bezdomne etc. Deinstytucjonalizacja jest procesem, jaki zastosować można we wszystkich dziedzinach pomocy społecznej, w usługach adresowanych do wszystkich grup defaworyzowanych. Jednak w każdej z grup odbiorców przebiegać będzie w odmienny sposób i wiązać się będzie z innymi działaniami.

W przypadku niektórych osób może ona być możliwa do wprowadzenia stosunkowo niewielką ilością nakładów. Na przykład, w stosunku do części seniorów lub osób z niepełnosprawnością czasem wystarczyć może domowa wizyta pielęgniarki 3 razy w tygodniu, aby umożliwić takiej osobie dalsze względnie samodzielne funkcjonowanie we własnym mieszkaniu i uchronić ją w ten sposób od potrzeby przeniesienia do Domu Pomocy Społecznej.

Z kolei w innych przypadkach wdrożenie zasad deinstytucjonalizacji usług może wiązać się z wieloma złożonymi i kosztownymi działaniami. Na przykład przeprowadzenie deinstytucjonalizacji usług społecznych adresowanych do środowiska osób bezdomnych to chyba jedno z najbardziej wymagających przedsięwzięć. Podstawowym problemem jest to, iż w przypadku osób żyjących w pustostanach, altankach działkowych i przestrzeni publicznej - środowisko w jakim przebywają - nie może być traktowane jako ich naturalna społeczność lokalna w której powinni pozostać i w którym powinni być za wszelką cenę utrzymani. Wprost przeciwnie - to środowisko z którego powinni zostać wyciągnięci, aby umożliwić im stworzenie środowiska lokalnego z dala od ulicy. W skrócie - większości klientów pomocy społecznej wystarczy wsparcie w ich dotychczasowym miejscu przebywania. Osobom bezdomnym trzeba stworzyć to miejsce, przenieść je do niego, a dopiero potem starać się je w nim utrzymać. Aby tego dokonać potrzebne są przede wszystkim lokale mieszkalne, które zapewnią bezpieczne środowisko dla osób wychodzących z bezdomności. Niezbędne jest

zatrudnienie indywidualnych asystentów, którzy wspierać będą podopiecznych oraz grupy specjalistów zewnętrznych, których zintegrowana praca sprawi, że podopieczny uniknie umieszczenia w całodobowym ośrodku dla osób bezdomnych.

Zatem przejście od dawnego modelu pracy do nowego, opartego na idei deinstytucjonalizacji, jest procesem złożonym, wymagającym czasu, nakładu środków oraz przemyślanej strategii, które umożliwią transformację usług na terenie całego kraju. Pomimo faktu, że wyraźny postęp we wdrażaniu zmian jest już zauważalny w niektórych regionach kraju, wciąż pełne przejście sektora pomocy społecznej na system zdeinstytucjonalizowany pozostaje dużym wyzwaniem na nadchodzące lata.

Głównymi barierami spowalniającymi ten proces są:

1. Brak wystarczającej wiedzy na temat deinstytucjonalizacji oraz pełnego zrozumienia jej podstawowych zasad wśród decydentów samorządowych instytucji. Bardzo często postrzega się ją mylnie jako proces, który ma zlikwidować instytucje lub zredukować jej kadre. Wywołuje to zrozumiały strach i opór przed zmianami w obawie przed utratą miejsc pracy. Tymczasem, jak pokazuje praktyka, wdrożenie rozwiązań deinstytucjonalizacyjnych wręcz rozwija instytucje, wymusza zatrudnienie większej ilości kadry i poszerzenie wachlarza oferty zatrudnianych specjalistów. Innymi słowy deinstytucjonalizacja nie zamyka instytucji, lecz rozwija ją. Jej efektem jest rozrost i zmiana sposobu funkcjonowania, a nie likwidacja. Kolejnym błędem wynikającym po części z poprzedniego jest przekonanie o tym, że deinstytucjonalizacja wprowadzi oszczędności finansowe, bo gdy zlikwiduje się instytucje albo zredukuje jej wielkość, to powstaną w ten sposób budżetowe rezerwy. Tymczasem, zgodnie z wcześniej opisanymi doświadczeniami, deinstytucjonalizacja zdecydowanie częściej wymaga zwiększenia nakładów finansowych (choćby ze względu na wzrost zatrudnienia specjalistycznej kadry) niż oszczędności.

2. Specyfika organizacyjna polskiego systemu pomocy społecznej. W wyniku przepisów funkcjonujących w naszym kraju ciężar obowiązków związanych z pomocą społeczną spoczywa głównie na gminach. Rola państwa bądź innych szczebli administracyjnych jest bardzo ograniczona w tym zakresie. To samorządy lokalne są odpowiedzialne za pomoc obywatelom, a zatem to one muszą wprowadzić wszystkie zmiany i wziąć na siebie ich koszt. Gminne instytucje są zatem „wąskim gardłem” kluczowym dla udanego przebiegu procesu zmian. Mniejsze i mniej zamożne gminy pozostawione bez wsparcia mogą nie poradzić

sobie z tak ambitnym zadaniem. Dlatego niezbędne jest włączenie się wszystkich szczebli administracyjnych w Polsce we wsparcie gmin, aby ułatwić lokalnym samorządom przygotowanie do zmian jakie w nadchodzącej przyszłości czekają cały sektor pomocy społecznej i które ułatwią wdrożenie nowych rozwiązań oraz wskażą kierunki rozwoju na następne lata.

3. Brak wystarczających zasobów (finansowych, lokalowych i kadrowych) w gminach. Jako rozwinięcie wcześniejszego dodać należy, iż większość gmin na terenie kraju ma ograniczone zasoby finansowe i lokalowe. W dodatku gminy wiejskie bądź miejsko-wiejskie mają ograniczony dostęp do specjalistycznej kadry na swoim terenie.

Aby skutecznie wdrożyć deinstytucjonalizację usług społecznych niezbędne są dodatkowe nakłady finansowe na rozwój nowych usług, dostęp do lokali mieszkalnych (w których możliwe będzie prowadzenie np. mieszkań wspieranych, mieszkań treningowych, mieszkań prowadzonych metodą „Housing First” itp.) oraz zatrudnienie dodatkowej kadry specjalistycznej (np. dodatkowych asystentów, streetworkerów, psychologów, fizjoterapeutów, psychiatrów itd.). Część gmin w kraju nie ma wystarczającej ilości tego typu zasobów. Ich dochody są niewielkie, liczba lokali mieszkalnych (zarówno będących w posiadaniu gminy, jak i budowanych przez sektor prywatny i trafiających na otwarty rynek) niewielka, zaś brak uczelni wyższych na obszarze gminy ogranicza ilość wykwalifikowanych specjalistów zamieszkujących jej teren. Wdrożenie szeregu rozwiązań deinstytucjonalizacyjnych, zwłaszcza tych opartych na mieszkalnictwie, będzie najszybciej zauważalne w gminach wielkomiejskich i tych z dużym dochodem. W pozostałych przypadkach będzie procesem bardziej czasochłonnym.

4. Obawy wizerunkowe wśród gminnych decydentów. W mniej zasobnych gminach wdrażanie niektórych usług społecznych może się wiązać ze wzbudzeniem kontrowersji wśród lokalnej opinii publicznej. Na przykład wdrażanie programu mieszkaniowego dla osób bezdomnych, opartego na zasadach „Housing First”, w sytuacji ograniczonego dostępu do lokali i długiej listy mieszkańców gminy oczekujących na nie, może zostać nieprzychylnie odebrane przez członków lokalnej społeczności i wywołać nieprzychylnie komentarze. Część lokalnych władarzy obawia się tego typu kontrowersji, zwłaszcza w okresach przedwyborczych, dlatego też wdrażanie niektórych rozwiązań może spotykać się z obawami ze strony samorządowców.

Bariery występujące w naszym kraju mogą z pewnością utrudniać szybkie wdrożenie pełnej deinstytucjonalizacji usług społecznych. Prawdopodobnie potrzebna będzie jeszcze przynajmniej dekada zanim proces ten obejmie

wszystkie części Polski. Niemniej jednak, kierunek w jakim podąża rozwój tego sektora usług jest zdecydowanie słuszny i napawający optymizmem. Mimo iż sama deinstytucjonalizacja jest procesem złożonym i postępującym stopniowo, jego efekty zaczynają powoli być zauważalne. Najlepszym tego przykładem może być usługa „Housing First”, polegająca na udostępnianiu samodzielnych mieszkań osobom bezdomnym z zaburzeniami psychicznymi, które po wieloletnim życiu w przestrzeni miejskiej trafiają do lokali bezpośrednio z „ulicy”, nie przechodząc wcześniej przez okres readaptacyjny w żadnym z ośrodków dedykowanych dla osób bezdomnych. Oprócz mieszkania osoby te otrzymują także indywidualne wsparcie asystenckie oraz inną pomoc specjalistyczną. To nowatorskie podejście (odwracające dotychczasową filozofię pracy z osobami bezdomnymi) jeszcze kilka lat temu wydawało się nierealnym do wprowadzenia w życie w polskiej rzeczywistości. Brak możliwości lokalowych, nakładów finansowych i kadrowych oraz kontrowersje związane z „wpuszczaniem osób bezdomnych z ulicy do mieszkań” sprawiały, iż mało kto poważnie myślał o wdrażaniu wspomnianej metody pracy. Dziś większość dużych miast w Polsce wprowadza tę usługę na swoim terenie, a w ośrodkach takich jak Gdańsk, Wrocław czy Warszawa stała się ona powszechna.

Podsumowując, postęp procesu deinstytucjonalizacji jest już widoczny i nawet jeśli diametralna zmiana w naszym kraju nie nastąpi z dnia na dzień, lecz wprowadzana będzie małymi krokami to jej rezultaty będą jednoznacznie pozytywne i odczuwalne dla nas wszystkich, bez względu na to czy sami korzystamy z usług społecznych lub jesteśmy tylko obserwatorami życia społecznego.

Współcześnie wiadomo już powszechnie, że liczba osób z różnymi niepełnosprawnościami systematycznie wzrasta. Według danych GUS w Polsce jest ponad 3 miliony osób z orzeczeniem o niepełnosprawności¹. Ale jeśli – za Eurostatem – zajmiemy się nie tyle osobami z orzeczeniem, co osobami, które zauważają u siebie ograniczenia ze względu na jakieś problemy zdrowotne, liczba ta będzie już znacznie wyższa i oscylująca wokół europejskiej średniej: 24-29% populacji². Oznacza to, że średnio, co 4 człowiek mijany na ulicy prawdopodobnie jest osobą z jakimiś niepełnosprawnościami.

Co więcej – populacja UE, w tym również Polski, wyraźnie się starzeje. Według danych³ w roku 2021 liczba osób w wieku senioralnym (65 lat i więcej) wynosiła już ponad 7 milionów (niemal 19 % naszej populacji). Wraz z wiekiem ryzyko trwałej utraty sprawności na skutek choroby lub urazu jest większe, dlatego też liczba osób z niepełnosprawnościami w UE będzie stale rosła.

Biorąc pod uwagę przedstawione dane można więc żywić przekonanie, że główną wspólną cechą kolejnych pokoleń staną się różnorodne ograniczenia w zakresie mobilności i/lub percepcji. Stąd też wyjątkowo istotną (a nawet palącą) wydaje się kwestia takiego projektowania i tworzenia przestrzeni i budynków – w tym budynków mieszkalnych – które będą odpowiadały potrzebom zmieniającego się społeczeństwa.

Dobrze przy tym pamiętać, że ludzie są różni: mają różne możliwości i różne potrzeby. Różnorodność możliwości fizycznych, sensorycznych i poznawczych poszczególnych osób jest ogromna. Jest też zmienna w czasie i zależna od wieku, ogólnej kondycji czy chwilowego samopoczucia. Różnorodność jest więc normą, która powinna być brana pod uwagę na każdym etapie planowania, projektowania i wyposażania przestrzeni i budynków.

¹ Dane statystyczne pochodzą ze strony: <https://www.gov.pl/web/popcwsparcie/ile-jest-osob-z-niepelnosprawnosciami-w-polsce> [data dostępu: 29.08.2023]

² Dane statystyczne pochodzą ze strony: <https://www.consilium.europa.eu/pl/infographics/disability-eu-facts-figures/> [data dostępu: 29.08.2023]

³ Dane statystyczne pochodzą ze strony: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/struktura-ludnosci,16,1.html> [data dostępu: 29.08.2023]

2. Rozwój idei dostępności: od segregacji do projektowania uniwersalnego

2.1 Ewolucja koncepcji

U podstaw rozwoju idei dostępności przestrzeni, a za nią koncepcji projektowania uniwersalnego, leżały przede wszystkim ogromne zmiany społeczne, które miały miejsce od początku do połowy XX wieku. Zmiany, które stały się bezpośrednim wynikiem ewolucji powszechnego stanowiska wobec zjawiska niepełnosprawności i osób z niepełnosprawnościami.

Pierwsze badania nad możliwościami samodzielnego poruszania się osób z niepełnosprawnościami w środowisku miejskim zaczęto prowadzić już w latach 50 i 60 XX wieku. Badania te, wraz z powolnym wzrostem świadomości społecznej na temat niepełnosprawności, pozwoliły na rozpoczęcie pierwszych działań w przestrzeni, zmierzających do redukcji barier architektonicznych. Pierwotnie wprowadzane rozwiązania opierały się jednak przede wszystkim na zasadzie segregacji użytkowników „zdrowych” i „chorych”, a pod uwagę brano były właściwie jedynie potrzeby osób z niepełnosprawnością ruchową - nie była to więc dostępność w takim sensie, w jakim rozumiemy ją dziś.

W latach 70 XX wieku w części krajów europejskich oraz w Stanach Zjednoczonych zaczęto zwracać uwagę na poszukiwanie specjalnych rozwiązań przystosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami i wpisujących się w ideę integracji społecznej. W tym czasie również w Polsce – choć oczywiście nie w tak szerokim zakresie – podjęte zostały pierwsze po II wojnie światowej badania społeczne analizujące problematykę terapii i rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami, ich sytuacji społecznej a także – zagadnienie przystosowania środowiska mieszkaniowego do ich potrzeb⁴.

Początki koncepcji projektowania uniwersalnego w takim kształcie, jaki ma ona dziś, sięgają lat 80 XX wieku: zaczęto wtedy realizować ideę projektowania

⁴ Badania prowadzone przez Komitet Rehabilitacji i Readaptacji Człowieka PAN pod kierunkiem prof. J. Szczepańskiego. Dane za: H. Grabowska-Patecka, *Niepełnosprawni w obszarach i obiektach zabytkowych* (2004).

z uwzględnieniem potrzeb wszystkich użytkowników i użytkowniczek. Oczywiście początkowa fala teoretycznych rozważań na temat dostosowania poszczególnych obszarów również nie była wolna od błędów, a współcześnie mogłaby zostać odebrana nawet jako daleko odbiegająca od standardów inkluzywności. Działania te miały bowiem na celu przede wszystkim „przewyciężanie dystansu pomiędzy upośledzonymi i otoczeniem” i obejmowały w głównej mierze „dopasowanie otoczenia ludzi sprawnych do potrzeb nowo zauważonej, mniejszościowej grupy” (Kuryłowicz 1996, s. 14). Przekonanie takie opierało się na błędnym w sposób oczywisty założeniu, że niepełnosprawność, chociaż nagle dostrzeżona w społeczeństwie, jest stanem z jednej strony rzadkim, z drugiej – niezmiennym w swej naturze. W praktyce pierwsze ruchy w kierunku budowania dostępności skupiły się na działaniach polegających na wprowadzaniu do przestrzeni tworzonych z myślą o ludziach „normalnych”, a więc w pełni sprawnych, szeregu udogodnień, mających na celu likwidację podstawowych barier architektonicznych.

Rysunek 2: Prezydent Stanów Zjednoczonych George Bush podpisujący Americans with Disabilities Act, 26.06.1990

Pod koniec lat 80 i w latach 90 powolna zmiana podejścia i włączanie osób z niepełnosprawnościami w proces decyzyjny, dotyczący kształtu i wyglądu przestrzeni miejskich, przyniosły zmianę sposobu myślenia o projektowaniu uniwersalnym. Podczas trwania Światowego Kongresu na temat Projektowania (World Design Congress) w 1987 roku grupa irlandzkich projektantów przedłożyła rezolucję, w której postulowała, by projektanci i architekci w swojej pracy uwzględniali również problem niepełnosprawności i starzenia się społeczeństwa.

Ogromną rolę odegrało też przyjęcie w 1990 roku dwóch niezwykle ważnych dokumentów: w Stanach Zjednoczonych Americans with Disabilities Act, a w Europie Europejskiego podręcznika dostępności środowiska zabudowanego (European Manual for an Accessible Built Environment).

Lata 90 XX wieku to także czas, w którym idea projektowania uniwersalnego dotarła do Polski – po raz pierwszy zagadnienie to opisane zostało w polskojęzycznej literaturze fachowej przez prof. Ewę Kuryłowicz w publikacji Projektowanie Uniwersalne. Udostępnianie otoczenia osobom niepełnosprawnym (1996). W latach 1993-1999 badania nad problemem niepełnosprawności w naszym kraju prowadzone były również w ramach interdyscyplinarnego Zespołu Badania Społecznych Aspektów Niepełnosprawności na zlecenie PFRON⁵, jednak zdecydowane ruchy o charakterze legislacyjnym, najpierw na szczeblu samorządowym a później rządowym, przyniósł dopiero początek XXI wieku.

2.2 Najnowsze działania

Za pierwszy krok na drodze do umocowania dostępności w obowiązującym prawie należy uznać opracowanie standardów dostępności dla Miasta Gdyni w roku 2013. Od tego czasu (choć nie od razu) inne miasta również zaczęły wprowadzać tego rodzaju dokumenty – najpierw Konin, Łódź i Warszawa (2017 r.), później także inne miasta – m.in. Wrocław (2018 r.), Poznań (2018 r.) czy ostatnio Kraków (2023 r.).

Warto zauważyć, że większość dokumentów miejskich w swoim zakresie skupiała się na przestrzeniach zewnętrznych, kwestie dostępności budynków traktując pobieżnie, a mieszkań – właściwie pomijając. Wyjątkami mogą być Wrocławskie Standardy Dostępności przestrzeni miejskich – przestrzenie osiedlowe (2019) czy aktualizacja Standardów dostępności architektonicznej dla m.st. Warszawy (2022), w których kwestie wnętrz budynków (przy czym wciąż głównie budynków użyteczności publicznej) została uregulowana.

Ogromną zmianą w myśleniu o dostępności, ale przede wszystkim – w jej egzekwowaniu – stało się wprowadzenie Ustawy o zapewnieniu dostępności

⁵ W skład zespołu badawczego pod kierunkiem prof. A. Ostrowskiej wchodził m.in. socjologowie, lekarze, prawnicy, pedagodzy i architekci.

osobom ze szczególnymi potrzebami (2019). Nie jest prawdą, że przepisy dotyczące zapewnienia dostępności wcześniej nie istniały. Dokumenty krajowe⁶ i międzynarodowe⁷ czy przepisy szczegółowe⁸) wymagały pewnych działań z zakresu powszechnej dostępności. Jednak rzeczywistość do czasu wprowadzenia ustawy zmieniała się bardzo wolno, a przyspieszyła głównie dzięki realizacji programu Dostępność Plus, wdrażającego w praktyce postanowienia Konwencji ONZ.

Celem wprowadzenia Ustawy o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami jest zapewnienie dostępności wszystkim, którzy jej potrzebują, poprzez zastosowanie projektowania uniwersalnego i racjonalnych usprawnień. Zakres tej dostępności określony jest w art. 6 i obejmuje trzy główne aspekty: architektoniczny, cyfrowy i informacyjno-komunikacyjny.

Zapisy Ustawy obligują do zapewnienia dostępności podmioty publiczne: jednostki sektora finansów publicznych, państwowe jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej i inne osoby prawne utworzone w celu realizacji usług powszechnych.

2.3 Definicja i zasady projektowania uniwersalnego

Według definicji z Konwencji ONZ o prawach osób z niepełnosprawnościami, projektowanie uniwersalne to „projektowanie produktów, środowiska, programów i usług w taki sposób, by były użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania” (Konwencja ONZ 2006, art.2). Oznacza to, że projektując uniwersalnie staramy się, aby wszystko to, co stworzymy (budynki, przestrzenie, przedmioty) było dostępne i wygodne dla jak najszerszej grupy użytkowników i użytkowniczek (mało prawdopodobne, że uda się „dla wszystkich”, ale próbować oczywiście warto).

Warto też pamiętać, że projektowanie uniwersalne nie wyklucza pomocy technicznych dla szczególnych grup osób z niepełnosprawnościami jeżeli jest to

⁶ Mowa o Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (1997).

⁷ Mowa o Konwencji ONZ o prawach osób z niepełnosprawnościami (2006).

⁸ Mowa o zapisach prawa budowlanego i warunkach technicznych dla budynków (1994).

potrzebne: jeśli projektujemy szpital, specjalistyczny ośrodek lub centrum rehabilitacji, naturalne będzie wykorzystanie specjalistycznych (ale nie specjalnych!) elementów wyposażenia.

Definicja projektowania uniwersalnego zwykle uzupełniana jest tzw. zasadami projektowania uniwersalnego, z których pierwsze siedem opracowanych zostało w 1997 r. przez Rona Mace'a (1997), a ósma dodana została przez Konrada Kaletscha (2009):

1. Użyteczność dla osób o różnej sprawności

Wszystkim użytkownikom/użytkowniczkom należy zapewnić równy dostęp do każdego z elementów (przestrzeni, budynków, produktów i usług). Konieczne jest projektowanie takich przestrzeni, w których nie będzie konieczności stosowania dodatkowych udogodnień lub rozwiązań zastępczych dla określonych grup osób. Przykładem zastosowania tej zasady jest m.in. stosowanie wejść z poziomu terenu lub drzwi automatycznych.

2. Elastyczność w użytkowaniu

Należy brać pod uwagę szeroki zakres indywidualnych możliwości i preferencji osób użytkujących. Konieczne jest wprowadzanie wyboru pomiędzy różnymi metodami użytkowania. Przykładem realizacji tej zasady są np. nożyczki przystosowane do obsługi przez osoby lewo- i praworęczne.

3. Proste i intuicyjne użytkowanie

Zasada wymaga stosowania rozwiązań, których funkcja i istota działania są rozumiane przez użytkowników intuicyjnie, niezależnie od ich wieku, wiedzy, umiejętności (w tym – umiejętności językowych) czy poziomu koncentracji. Przykładem tej zasady jest umieszczanie prostych piktogramów zamiast opisów poszczególnych pomieszczeń (takich jak szatnia, toaleta itp.).

4. Czytelna informacja

Informacja powinna być prosta, zwięzła i łatwa do zrozumienia przez każdego. Zalecane jest korzystanie z kilku różnych form przekazu (graficznego, dźwiękowego, dotykowego). Przykładem zastosowania tej zasady są światła na przejściach dla pieszych, wyposażone w sygnalizatory dźwiękowe i wibracyjne.

5. Tolerancja na błędy

Ta reguła ma sprawić, że wszystko co projektujemy powinno być bezpieczne i przyjazne dla wszystkich osób. Konieczne jest zmniejszanie możliwości wystąpienia ryzyka, wynikającego z nieprawidłowego użycia przedmiotu czy popełnienia innego błędu. Przykładem stosowania tej zasady jest

stosowanie różnego rodzaju zabezpieczeń w elementach potencjalnie niebezpiecznych (np. przycisków alarmowych w windzie).

6. Wygodne użytkowanie bez wysiłku

Korzystanie z elementów wyposażenia budynku, przedmiotów i usług nie powinno wymagać nadmiernego wysiłku fizycznego – powinno być łatwe, skuteczne i wygodne. Przykładem zastosowania tej zasady jest stosowanie elementów wspomagających otwieranie skrzydeł drzwi oraz drzwi automatycznych.

7. Wielkość i przestrzeń odpowiednie dla dostępu i użytkowania

Dostosowanie wymiarów przestrzeni czy elementów budynków do potrzeb wszystkich osób – szczególnie istotna jest łatwość dostępu i możliwość dotarcia do zamierzonego celu, niezależnie od rozmiaru ciała, postawy i sposobu poruszania się. Przykładem realizacji tej zasady jest stosowanie szerszych bramek kontroli dostępu (takich, w których zmieści się wózek lub osoba o większej masie ciała).

8. Percepcja równości

Projekt powinien minimalizować możliwość dyskryminacji – przede wszystkim myślenia o sobie i innych w kategorii pełno- i niepełnosprawności. Przykładem tej zasady w praktyce jest unikanie stygmatyzujących oznaczeń (np. oznaczenia użytkownika wózka) tam, gdzie nie są one konieczne (miejsce postojowe musi mieć takie oznaczenie, ale już wydzielona ławka na korytarzu – niekoniecznie).

2.4 Projektowanie uniwersalne czy racjonalne usprawnienia?

Dla zrozumienia różnicy pomiędzy projektowaniem uniwersalnym, a racjonalnym usprawnieniem (czyli niwelowaniem barier) dobrze jest poznać definicję tego drugiego. Wg wyjaśnienia z Konwencji ONZ o Prawach osób z niepełnosprawnościami są to „konieczne i odpowiednie zmiany i dostosowania, nie nakładające nieproporcjonalnego lub nadmiernego obciążenia, jeśli jest to potrzebne w konkretnym przypadku, w celu zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami możliwości korzystania z wszelkich praw człowieka i podstawowych wolności oraz ich wykonywania na zasadzie równości z innymi osobami” (Konwencja ONZ 2006, art. 2).

W praktyce oznacza to, że racjonalne usprawnienia to cała gama udogodnień, zmian i dostosowań, które na celu mają likwidację barier. Projektowanie uniwersalne to z kolei tworzenie budynków, przestrzeni, produktów i usług zgodnie

z wiarą, że jeśli będą odpowiadać na potrzeby nawet najbardziej ekstremalnego użytkownika/użytkowniczki, będą też wygodne dla wszystkich innych.

Racjonalne usprawnienia to często tworzenie rozwiązań alternatywnych, przeznaczonych dla konkretnej grupy osób (np. osób z niepełnosprawnościami). Projektowanie uniwersalne to tworzenie jednej przestrzeni, w której nie ma barier. „Celem uniwersalnego projektowania jest natomiast takie kształtowanie środowiska i rynku produktów, by odpowiadały one potrzebom szeroko definiowanego użytkownika. Produkty powstające dzięki uniwersalnemu projektowaniu powinny charakteryzować się wszystkimi cechami dobrego produktu: powinny być estetyczne, funkcjonalne, a jednocześnie możliwe do użycia przez każdego.” (Błaszak 2010, s. 60).

3. Mieszkanie dostępne dla osób ze szczególnymi potrzebami: wymagania i przepisy

3.1 Prawa podstawowe

Podstawę dla wszystkich innych aktów prawnych stanowi Konstytucja RP (1997). Jest ona najważniejszym aktem prawnym w państwie i ma najwyższą moc prawną w systemie źródeł prawa w państwie. Konstytucja określa zasady funkcjonowania państwa, organizację i kompetencję najważniejszych organów państwowych, a także – podstawowe prawa i obowiązki obywateli.

Konstytucja RP z 1997 roku, a dokładniej artykuł 32 – przede wszystkim zapewnia równość wobec prawa oraz zakaz dyskryminacji podkreślając, że „Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny.”

Koresponduje to z koncepcją projektowania uniwersalnego i jej zasadami (szczególnie – zasadą 8), których celem jest także niedyskryminowanie z uwagi na różnorodność możliwości i potrzeb czy poziom sprawności.

Konstytucja RP (1997) nakłada też na władze publiczne obowiązek:

- zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub niepełnosprawność oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego (art. 67 ust. 1),

- zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej grupom narażonym na wykluczenie: dzieciom, kobietom w ciąży, osobom z niepełnosprawnościami, seniorom i seniorkom (art. 68 ust. 3),
- pomocy osobom z niepełnosprawnościami w zabezpieczeniu egzystencji, przygotowaniu do pracy oraz komunikacji społecznej (art. 69).

Konwencja ONZ o prawach osób z niepełnosprawnością (2006) sporządzona w Nowym Jorku jest pierwszym międzynarodowym aktem prawnym, który odnosi się kompleksowo do zagadnienia (szeroko rozumianej) jakości życia osób z niepełnosprawnościami. Jej celem jest „popieranie, ochrona i zapewnienie pełnego i równego korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności przez wszystkie osoby z niepełnosprawnościami oraz popieranie poszanowania ich przyrodzonej godności” (Konwencja ONZ 2006, art. 1).

Z artykułu 4 Konwencji ONZ (2006) wynika bezpośrednio, że w odniesieniu do praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych każde z Państw Stron Konwencji ma podejmować kroki w celu stopniowego osiągnięcia pełnej realizacji praw, wykorzystując maksymalnie dostępne ku temu środki – a więc, w dużym uproszczeniu, działać na rzecz wprowadzania zasad powszechnej dostępności.

Z kolei artykuł 9 szczegółowo określa zasady dostępności oraz środki, jakie Państwa zobowiązują się podjąć, w celu zapewnienia wszystkim użytkownikom i użytkowniczkom dostępu do środowiska fizycznego, środków transportu, informacji i komunikacji, w tym technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych, w celu umożliwienia samodzielnego funkcjonowania i pełnego udziału we wszystkich sferach życia.

Zgodnie z artykułem 11 Konwencji ONZ Państwa Strony zobowiązują się także podejmować wszelkie niezbędne środki w celu zapewnienia ochrony i bezpieczeństwa osób z niepełnosprawnościami w sytuacjach zagrożenia, co w bezpośredni sposób przełożyć można na konieczność stosowania rozwiązań, zapewniających możliwość ewakuacji z budynków wszystkim użytkownikom/użytkowniczkom, niezależnie od ich sprawności (2006).

3.2 Dostępność budynków, dróg i elementów infrastruktury

Wymagania dla dostępności budynków, dróg i elementów infrastruktury określają w głównej mierze:

- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane,

- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie,
- Rozporządzenie Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z dnia 2 marca 1999 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie,
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 3 lipca 2003 r. w sprawie szczegółowych warunków technicznych dla znaków i sygnałów drogowych oraz urządzeń bezpieczeństwa ruchu drogowego i warunków ich umieszczania na drogach.

3.2.1 Prawo budowlane

Przepisy Prawa budowlanego i części aktów wykonawczych do niego w dość dużym (choć oczywiście niepełnym) stopniu określają podstawowe wymagania dla dostępności budynków użyteczności publicznej i mieszkalnictwa wielorodzinnego. Nie należy lekceważyć tych przepisów: przede wszystkim – istnieją i w ich ramach kształtować muszą się nowe inwestycje (nie tylko budowa, ale także przebudowa, nadbudowa czy rozbudowa istniejących obiektów), a przy tym – część elementów dostępności określona została w nich dość szczegółowo (choć inne – bardzo ogólnie).

Prawo budowlane (1994, art. 5, ust. 1) wymaga zapewnienia niezbędnych warunków do korzystania z obiektów użyteczności publicznej i mieszkaniowego budownictwa wielorodzinnego przez osoby z niepełnosprawnościami i osoby w wieku senioralnym. Dodatkowo, konieczne jest także zapewnienie minimalnego udziału dostępnych lokali mieszkalnych w ogólnej liczbie lokali w każdym budynku wielorodzinnym.

Prawo budowlane precyzuje także kwestię odstępstw od przepisów techniczno-budowlanych, podkreślając, że żadne odstępstwo nie może powodować (w przypadku obiektów użyteczności publicznej i mieszkaniowego budownictwa wielorodzinnego) ograniczenia dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz w wieku senioralnym (1994, art. 9, ust. 1). Jednocześnie nieistotne odstępstwo od zatwierdzonego projektu budowlanego lub innych warunków pozwolenia na budowę nie wymaga uzyskania decyzji o zmianie pozwolenia na budowę i jest dopuszczalne, o ile nie dotyczy m.in. zapewnienia warunków niezbędnych do korzystania z tego obiektu przez osoby z niepełnosprawnościami (1994, art. 36a).

Projekt budowlany obiektów użyteczności publicznej i mieszkaniowego budownictwa wielorodzinnego powinien zawierać opis dostępności dla osób z niepełnosprawnościami (1994, art. 34, ust. 3) a obowiązkowa kontrola budowy, którą właściwy organ (powiatowy lub wojewódzki inspektor nadzoru budowlanego) przeprowadza na wezwanie inwestora, obejmuje m.in. sprawdzenie – w stosunku do obiektu użyteczności publicznej i budynku mieszkalnego wielorodzinnego – zapewnienia warunków niezbędnych do korzystania z tego obiektu przez osoby z niepełnosprawnościami oraz w wieku senioralnym (1994, art. 59a).

Warto wiedzieć również, że zgodnie z art. 29, ust. 1 Prawa Budowlanego (1994) budowa pochylni przeznaczonych dla osób z niepełnosprawnościami nie wymaga pozwolenia na budowę.

3.2.2 Warunki techniczne, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie

Rozporządzenie Ministra Infrastruktury (2002) dość szczegółowo określa warunki techniczne, jakim powinny odpowiadać budynki oraz związane z nimi urządzenia – także pod kątem ich dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.

Są to wymagania dotyczące:

- nawierzchni i szerokości dojeżdżania do budynków – §16,
- wymagań dla bramek i furtek w ogrodzeniach – §42 i §43,
- wymagań dla miejsc postojowych dla samochodów, w tym tych, z których korzystają OzN (§18) – ich wymiarów (§21) oraz lokalizacji i oznakowania (§20),
- położenia drzwi wejściowych od budynku, kształtu i wymiarów strefy wejściowej (§61 i §294) oraz rodzajów stosowanych drzwi (§62),
- wymagań dla elementów komunikacji pionowej:
- dźwigów osobowych – §54, §193, §194 i §195,
- pochylni wraz z poręczami – §70, §71 i §293 i §298,
- schodów wraz z poręczami – §68, §69, §71, §296, §298 i §306;
- wymiarów i wyposażenia pomieszczeń higieniczno-sanitarnych – §75, §86.

3.2.3 Warunki techniczne, jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie

Rozporządzenie Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej (1999) precyzuje warunki techniczne umożliwiające korzystanie z dróg publicznych przez osoby z niepełnosprawnościami:

- pochylenie ciągu pieszego i elementy zawężające chodnik - §44, §53, ust. 2,
- konieczność stosowania ramp lub pochylni przy występowaniu zmian wysokości (uskoków) pomiędzy chodnikiem a jezdnią - §115, ust. 5,
- parametry ramp peronu przystanku tramwajowego z przejściem dla pieszych w poziomie jezdni - §120, ust. 4,
- ilość miejsc postojowych dla osób z niepełnosprawnościami na parkingach na drogach publicznych, w strefach zamieszkania i w strefach ruchu.

3.2.4 Warunki techniczne dla znaków i sygnałów drogowych oraz urządzeń bezpieczeństwa ruchu drogowego

Rozporządzenie (2003) określa przede wszystkim rodzaj oznaczeń, jakie powinny towarzyszyć miejscom postojowym dla osób z niepełnosprawnościami (rozd. 5.2.18 oraz załącznik nr 2, rozdz. 5.2.9.2).

4. Jak zapewnić dostępność mieszkania?

4.1 Koncepcja „łańcucha dostępności”

Dostępność to „szeroko rozumiane pojęcie, odnoszące się do przeciwdziałania wykluczeniu przestrzennemu i społecznemu, rozpatrywane w aspektach komunikacji, funkcji, ekonomii, a także zaspokajania potrzeb różnych grup użytkowników” (Labus 2022, s. 21). W kontekście mieszkań organizowana jest w dwóch skalach: architektonicznej (skala makro: forma i układ budynku/mieszkania) i wyposażenia (skala mikro: meble i elementy wyposażenia dopasowane do potrzeb użytkowników/użytkowniczek).

Skala makro to obiekty architektury: budynki i ich dostępność, obejmująca strefy wejściowe, komunikację poziomą i pionową, dostępność poszczególnych mieszkań a w nich – konkretnych pomieszczeń i funkcji oraz możliwość zapewnienia ewakuacji z mieszkania i z budynku (lub uratowania osób w nim

przebywających w inny sposób). To także konieczność zapewnienia takich rozwiązań, które pozwolą na łatwe zrozumienie układu obiektu i odnalezienie konkretnych przestrzeni (informacji wizualnych i dźwiękowych lub dotykowych, oświetlenia i warunków akustycznych).

Skala mikro to wszystkie elementy wyposażenia mieszkania i ich układ oraz możliwość swobodnego skorzystania z nich, począwszy od wejścia do mieszkania (systemy kontroli dostępu), przez meble i elementy wyposażenia, kolorystykę i oświetlenie.

Dla wielu osób z niepełnosprawnościami czy osób starszych mieszkanie lub dom i ich najbliższa okolica pełnią szczególną rolę, stanowią bowiem często miejsce zaspokajania większości – a czasem i wszystkich – potrzeb. Mniejsza od przeciętnej wydolność fizyczna i psychiczna, indywidualne możliwości, ale i ograniczenia, a także dość częste poczucie zagrożenia w przestrzeniach publicznych powodują, że wiele tzw. osób ze szczególnymi potrzebami, spędza dużą część swojego czasu w domu i blisko niego.

Kwestia tego, w jak dużym stopniu mieszkanie dostosowane jest do potrzeb konkretnej osoby wpływa znacząco na jego/jej jakość życia. Zagadnienie to powinno być rozpatrywane w dwóch aspektach:

- Obiektywnych warunków mieszkaniowych, mierzonych za pomocą typowych wskaźników, takich jak: powierzchnia mieszkania, ilość mieszkających (czasowo lub na stałe) osób, ogólny standard, elementy wyposażenia itp.
- Wymiaru jakościowego (zazwyczaj trudno mierzalnego, ale często istotniejszego): w jego zakres wchodzi m.in. lokalizacja mieszkania względem infrastruktury transportu publicznego, obszarów rekreacji, instytucji społecznych, kulturalnych lub po prostu subiektywnie ważnych, a także poczucie przynależności do społeczności lokalnej, więzi sąsiedzkie, poczucie bezpieczeństwa i indywidualnie postrzegana dostępność przestrzeni.

Dla tworzenia przestrzeni i budynków realizowanych zgodnie z zasadami projektowania uniwersalnego, bardzo istotna jest świadomość sekwencyjności budowania dostępności i konieczności jej realizacji na wszystkich koniecznych etapach. Sensory Trust- brytyjska organizacja zajmująca się tworzeniem dostępnych terenów rekreacyjnych stworzyła pojęcie „łańcucha dostępności”

(access chain), pokazującego że dostępność przestrzeni i obiektów tworzona jest poprzez logiczny układ dostępności poszczególnych obszarów⁹.

Przedstawienie dostępności w sposób sekwencyjny, na przykładzie łańcucha, jest bardzo trafne: podkreśla konieczność dbania o nią na każdym etapie i planowania jej w ramach określonego układu. Jeśli na którymkolwiek etapie „łańcuch dostępności” zostanie przerwany, cała przestrzeń czy obiekt stają się właściwie niedostępne. Na „łańcuch dostępności” składają się cztery elementy składowe. Są to kolejno: dostępność na etapie podejmowania decyzji o podróży – podróż – faktyczna dostępność obiektu lub przestrzeni (na miejscu) – podróż powrotna (i możliwość pozostawienia informacji zwrotnej o dostępności):

Tabela 1: Elementy składowe „łańcucha dostępności”. Na podstawie: dane organizacji Sensory Trust.

Element łańcucha	Na co zwracać uwagę
Decyzja	<ul style="list-style-type: none"> • dostępna informacja (użyteczna dla jak najszerszej grupy użytkowników) • informacja o dostępności
Podróż	<ul style="list-style-type: none"> • dostępna komunikacja publiczna • dostępny parking • dostępne ciągi piesze • systemy odnajdywania drogi i obiektu/przestrzeni
Na miejscu	<ul style="list-style-type: none"> • dostępność wszystkich elementów obiektu/przestrzeni dla wszystkich użytkowników (strefa wejściowa, komunikacja pionowa i pozioma, pomieszczenia w tym – sanitarne, ewakuacja z budynku/przestrzeni) • systemy odnajdywania drogi w budynku/przestrzeni

⁹ Więcej informacji można uzyskać na stronie organizacji Sensory Trust: <https://www.sensorytrust.org.uk/resources/guidance/access-chain-an-inclusive-design-tool> [data dostępu: 30.08.2023].

Element łańcucha	Na co zwracać uwagę
Powrót	<ul style="list-style-type: none"> • dostępna komunikacja publiczna • dostępny parking • dostępne ciągi piesze • możliwość pozostawienia informacji zwrotnej

Warto zauważyć, że część elementów łańcucha wykracza poza zagadnienia architektoniczne: dostępna informacja o dostępności to zagadnienia związane z dostępnością cyfrową i informacyjno-komunikacyjną. Podobnie – możliwość pozostawienia informacji zwrotnej.

W kwestii dostępności mieszkań kluczowe są więc dwa środkowe aspekty: podróż, czyli możliwość dostania się do mieszkania (i opuszczenia go) oraz wszystko to, co znajduje się na miejscu.

4.2 Dostępność: elementy architektoniczne i techniczne

Poniższe zestawienie zawiera przykłady najbardziej charakterystycznych elementów budynku, które wpływają na jego dostępność.

4.2.1 Dostępne miejsca postojowe

Liczbę i sposób urządzenia takich miejsc należy dostosować do wymagań ustalonych w decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu z uwzględnieniem potrzebnej liczby miejsc, z których korzystają osoby z niepełnosprawnością – zaleca się co najmniej:

- 1 miejsce dla ogólnej liczby stanowisk do 15,
- 2 miejsca dla ogólnej liczby stanowisk od 16 do 40,
- 3 miejsca dla ogólnej liczby stanowisk od 41 do 100,
- 4% wszystkich miejsc dla ogólnej liczby stanowisk powyżej 100.

Lokalizacja miejsca postojowego: w najbliższym sąsiedztwie wejścia do budynku, przy czym nie powinno ono znajdować się przy chodniku prowadzącym bezpośrednio do tego wejścia.

Wymiary dostępnych miejsc postojowych (towarzyszących budynkom użyteczności publicznej lub zamieszkania zbiorowego):

- w przypadku parkowania prostopadłego lub ukośnego: co najmniej 3,6 m szerokości i 5,0 m długości,
- w przypadku parkowania równoległego: co najmniej 3,6 m szerokości i 6,0 m długości.

Nawierzchnia miejsc postojowych powinna być:

- równa, gładka, utwardzona, o właściwościach antypoślizgowych,
- pozbawiona zmian poziomów i zjazdów w obrębie miejsca postojowego,
- z miejsca postojowego zapewnione pozbawione krawężników i innych zmian poziomów wejście na ciąg pieszki.

W obrębie miejsc postojowych i dojścia do nich nie należy stosować nawierzchni brukowanych wykonanych z kostki kamiennej – jest ona dopuszczalna jedynie w sytuacji, gdy stanowi element zabytkowy.

Oznakowanie miejsc postojowych: miejsce postojowe powinno być czytelnie oznakowane oznaczeniem poziomym (P-24) oraz znakiem pionowym (D-18 „parking”) wraz z tabliczką T-29 (informującą o miejscu przeznaczonym dla pojazdu samochodowego uprawnionej osoby z niepełnosprawnością oraz dla kierującego pojazdem przewożącego taką osobę). Cały obszar miejsca postojowego należy oznaczyć kolorem niebieskim.

Rysunek 3: Od lewej znaki: P-24, D-18, D-18b, T-29.

Opracowanie: P. Tota-Stawarczyk

Stanowiska postojowe dla samochodów, z których korzystają osoby z niepełnosprawnością, powinny być sytuowane jedynie na poziomie terenu lub na kondygnacjach dostępnych dla wszystkich użytkowników/użytkowniczek z pochylni. Konieczne jest także zapewnienie dojścia/dojazdu do chodnika jeśli ten znajduje się na innym poziomie niż miejsce postojowe, przy czym dojście

do miejsca postojowego z chodnika nie może być prowadzone przez pasy ruchu samochodowego.

4.2.2 Strefa wejściowa do budynku

Furtki w ogrodzeniu przy budynkach mieszkalnych wielorodzinnych i budynkach użyteczności publicznej nie mogą utrudniać dostępu do nich osobom z niepełnosprawnością: wszystkie furtki i bramki, prowadzące do budynku, powinny mieć szerokość 0,90-1,10 m (mniejsze nie pozwolą na wygodne przejście i przejazd wózka, większe mogą być niewygodne podczas otwierania, a ich kąt otwarcia skrzydła powinien wynosić 110 stopni).

Należy również zapewnić możliwość wygodnego i pozbawionego barier dojścia do budynku: do wejść powinny doprowadzać utwardzone dojścia i dojazdy o szerokości nie mniejszej niż 1,5 m – co najmniej jedno dojście powinno zapewniać dostęp dla wszystkich użytkowników/użytkowniczek, w tym osób poruszających się na wózkach.

Wejście do budynku powinno być łatwe do odnalezienia również przez osoby z niepełnosprawnością wzroku – zaleca się kontrastowe wyróżnienie drzwi wejściowych poprzez wykonanie całej powierzchni w kolorze kontrastującym z kolorem ściany lub oznaczenie ościeżnic w kolorze skontrastowanym z kolorem ściany. Konieczne jest też, aby wejście zostało jasno oświetlone i oznakowane w sposób czytelny.

Zaleca się, by jedno wejście do budynku było dostępne dla wszystkich użytkowników/użytkowniczek, jeśli jednak główne drzwi wejściowe nie są dostępne dla wszystkich (w tym użytkowników/użytkowniczek wózków, osób z wózkami dziecięcymi oraz osób z problemami w poruszaniu się), konieczne jest umieszczenia oznaczenia informującego o tym gdzie znajduje się wejście dostępne.

Rysunek 4: Przykład wejścia, które może utrudniać poruszanie się osobom korzystającym z wózków lub pomocy ortopedycznych: zupełnie niepotrzebna różnica wysokości/uskok.

Fot. P. Tota-Stawarczyk

Drzwi wejściowe do budynku powinny mieć w świetle ościeżnicy co najmniej: szerokość 0,9 m i wysokość 2,0 m, przy czym zaleca się, aby wszystkie drzwi otwierane ręcznie miały szerokość 0,9-1,0 m: mniejsze mogą utrudnić wjazd wózka, szersze – ze względu na swoje gabaryty – mogą być niewygodne do otworzenia.

W przypadku zastosowania drzwi zewnętrznych dwuskrzydłowych, szerokość skrzydła głównego nie powinna być mniejsza niż 0,9 m. Wysokość progu drzwi wejściowych do budynku nie powinna przekraczać 20 mm.

Przed drzwiami wejściowymi powinna znajdować się przestrzeń manewrowa dla wózka o wymiarach minimalnych 1,5 x 1,5 m.

Jeżeli przed wejściem do budynku znajduje się kratka lub wycieraczka, średnica lub szerokość jej otworów nie powinna przekraczać 1 mm (jeśli jest to niemożliwe, maksymalna dopuszczalna średnica / szerokość otworów może wynosić 20 mm).

Domofony, wideofony, przyciski funkcyjne, dzwonki i inne urządzenia wymagające lokalizacji w przestrzeni zadanej należy montować po stronie otwierania drzwi (nie po stronie zawiasów), na wysokości 0,8-1,1 m powyżej poziomu podłoża. Urządzenia tego rodzaju powinny znajdować się w odległości nieprzekraczającej 0,6 m od krawędzi drzwi.

Wszystkie urządzenia tego typu powinny mieć możliwość obsłużenia metodą bezwzrokową (przyciski – klawiszowe lub sensorowe z nakładką – powinny mieć układ klawiatury telefonu) oraz przy użyciu jak najmniejszej siły i w sposób wygodny dla wszystkich użytkowników/użytkowniczek (np. za pomocą łokcia).

W przypadku zastosowania drzwi szklanych lub drzwi z przeszkleniami wymagane jest stosowanie szyb ze szkła bezpiecznego. Konieczne jest też oznaczenie ich przynajmniej dwoma pasami kontrastującymi kolorystycznie z tłem, umieszczonymi na wysokości: 1,3-1,4 m (pierwszy pas) i 0,9-1,0 m (drugi pas). Zalecane jest umieszczenie także trzeciego pasa na wysokości 0,1-0,3 m (przydatnego dla osób patrzących pod nogi). Minimalna szerokość pasów: 0,1 m. W ich obrębie mogą być umieszczone znaki, symbole i motywy graficzne. Konieczne jest zapewnienie kontrastu pasów i tła w każdych warunkach oświetleniowych.

Zaleca się także, aby dolna krawędź przeszklonych drzwi wejściowych była zabezpieczona w sposób chroniący przed uderzeniem kołami wózka do wysokości 0,4 m (np. poprzez zastosowanie listwy do tej wysokości lub innego elementu chroniącego szkło).

4.2.3 Pochylnia

Pochylnia zewnętrzna powinna znajdować się jak najbliżej głównego ciągu pieszego prowadzącego do budynku. Konieczne jest, aby była ona umieszczona w taki sposób, by w żadnym wypadku nie zawężyła szerokości chodnika przy którym się znajduje. Wymagana jest pochylnia o minimalnej szerokości 1,2 m z poręczami znajdującymi się w odstępie 1,1-1,0 m, przedłużonymi o 0,3 m poza początek i koniec biegu pochylni i zakończonymi w sposób zapewniający ich bezpieczne użytkowanie (w tym celu zaleca się wywiniecie ich końców w dół i oznaczenie kolorem kontrastującym).

Maksymalne dopuszczalne nachylenie pochylni określają Warunki techniczne jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie, przy czym każdorazowo zaleca się stosowanie najniższych możliwych spadków. Maksymalne

dopuszczalne nachylenie pochylni określa Rozporządzenie w sprawie warunków technicznych jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (1999):

Tabela 2: Nachylenie pochylni ciągu pieszego. Na podstawie: Rozporządzenie w sprawie warunków technicznych (1999)

Wysokość pochylni	Nachylenie pochylni	
	Pochylnia na zewnątrz, bez zadaszona	Pochylnia wewnątrz lub zadaszona
do 15 cm	15%	15%
15 cm – 50 cm	8%	10%
ponad 50 cm	6%	8%

Pochylni powinny towarzyszyć obustronne krawężniki o wysokości 70 mm, zapobiegające ześlizgnięciu się kół wózka. Długość spocznika na początku i na końcu pochylni powinna wynosić co najmniej 1,5 m. W przypadku spocznika, na którym występuje zmiana kierunku pochylni lub też spocznika na początku/końcu pochylni, konieczne jest zapewnienie na nim przestrzeni manewrowej o wymiarach nie mniejszych niż 1,5 x 1,5 m poza polem otwierania skrzydła drzwi wejściowych do budynku oraz poza jakimikolwiek innymi przeszkodami.

Powierzchnię pochylni należy wykonać z materiałów antypoślizgowych (również w warunkach zawilgocenia i zamoczenia) i nieodbijających światła. Należy unikać wykonywania pochylni stałych z materiałów ażurowych. Konieczne jest także zapewnienie odprowadzenia wody z powierzchni pochylni – stojąca woda w znacznym stopniu utrudnia poruszanie się po pochylni i obniża bezpieczeństwo użytkowania.

W przypadku pochylni zewnętrznych, w miarę możliwości, zaleca się ich zadaszona.

Poręcze pochylni muszą być montowane w odstępach 1,0-1,1 m na dwóch wysokościach: 0,75 m i 0,9 m. Powinny one biec nieprzerwanie przez całą długość pochylni (również przez spoczniki) i wiernie odzwierciedlać jej kształt: skos poręczy powinien kończyć się na końcu pochylni. Przed początkiem i za końcem pochylni pochwyty należy przedłużyć o 0,3 m i zakończyć w sposób zapewniający bezpieczne użytkowanie: w tym celu zalecane jest wywiniecie ich końców w dół

lub połączenie ze sobą pochwytyw znajdujących się na dwóch wysokościach. Zalecane jest też oznaczenie pochwytyw kolorem kontrastującym z kolorem tła.

W przypadku montażu poręczy przy ścianie, pochwytyw powinien być od niej oddalony o co najmniej 50 mm i zamontowany trwale w sposób uniemożliwiający obrót. Zalecane są pochwytyw o ergonomicznym kształcie: okrągłe lub obłe, o średnicy w przedziale 35-45 mm.

W przypadku większych różnic terenu wskazane jest stosowanie dźwigów osobowych lub też dźwigów i pochylni. Jeśli nie ma możliwości wyposażenia schodów zewnętrznych w towarzyszącą im pochylnię, zalecany jest montaż rozwiązania alternatywnego – dźwigu osobowego lub ewentualnie podnośnika.

Rysunek 5: Przykład pochylni towarzyszącej schodom zewnętrznym do jednego z mieszkań wspomaganych.

Fot. P. Tota-Stawarczyk.

Na podstawie: Rozporządzenie w sprawie warunków technicznych (1999)

4.2.4 Schody zewnętrzne

Konieczne jest zapewnienie minimalnej szerokości biegu równej 1,2 m (przy czym według przepisów prawa wymagana jest szerokość nie mniejsza niż szerokość schodów wewnętrznych w budynku).

Przy szerokości biegu schodów powyżej 4,0 m konieczne jest zastosowanie dodatkowej balustrady pośredniej.

W jednym biegu schodów zewnętrznych może znajdować się od 3 do 10 stopni. Minimalna szerokość użytkowa spocznika wynosi 1,5 m, maksymalne dopuszczalne nachylenie jego płaszczyzny to 2%.

Wysokość i szerokość stopnia schodów powinna wynikać ze wzoru:

$$2h + s = 0,60 \text{ do } 0,65 \text{ m,}$$

gdzie: h – wysokość stopnia, s – szerokość stopnia.

Wszystkie stopnie w biegu muszą mieć taką samą szerokość i wysokość – minimalna szerokość stopnia schodów zewnętrznych wynosi 0,35 m, maksymalna wysokość stopnia to 0,15 m, przy czym zaleca się wysokość nieprzekraczającą 0,12 m (wygodną również dla osób mających problemy w poruszaniu się).

Konieczne jest wyposażenie schodów zewnętrznych w poręczę, przedłużone o 0,3 m poza krawędź pierwszego i ostatniego stopnia i zakończone w sposób zapewniający ich bezpieczne użytkowanie (np. poprzez wywiniecie ich końców w dół). Rekomenduje się również skontrastowanie koloru pochwytu poręczy z kolorem tła. Poręcze powinny biec nieprzerwanie przez cały ciąg schodów: skos poręczy powinien kończyć się na wysokości ostatniego stopnia w biegu.

Kolor i faktura stopni powinny być dobrane w taki sposób, aby osoby z ograniczoną możliwością widzenia mogły uzyskać pełną informację (wizualną i dotykową). Krawędzie pierwszego i ostatniego stopnia każdego biegu schodów należy oznaczyć pasami w jednolitym, skontrastowanym z tłem kolorze, znajdującymi się na powierzchni pionowej i poziomej stopnia. W przypadku biegu o trzech stopniach wymagane jest oznakowanie wszystkich trzech stopni.

Na całej szerokości schodów – w odległości co najmniej 0,3 m przed pierwszym stopniem w górę i 0,3 m przed pierwszym stopniem w dół zaleca się instalowanie oznakowania dotykowego: pasa ostrzegawczego o szerokości 0,6-0,8 m.

4.2.5 Schody wewnętrzne

W przypadku schodów wewnętrznych konieczne jest zapewnienie minimalnej szerokości biegu równej 1,2 m. Maksymalna liczba stopni w jednym biegu schodów budynku mieszkalnego wynosi 17 stopni.

Wszystkie stopnie w biegu muszą mieć taką samą szerokość i wysokość. Maksymalna wysokość stopnia to 0,175 m (w budynkach mieszkalnych wielorodzinnych, budynkach zamieszkania zbiorowego oraz budynkach użyteczności publicznej, z wyłączeniem budynków zakładów opieki zdrowotnej)

Wysokość i szerokość stopnia schodów musi wynikać ze wzoru:

$$2h + s = 0,60 \text{ do } 0,65 \text{ m,}$$

gdzie: h – wysokość stopnia, s – szerokość stopnia.

Konieczne jest wyposażenie schodów wewnętrznych w poręczę, przedłużone o 0,3 m poza krawędź pierwszego i ostatniego stopnia i zakończone w sposób zapewniający ich bezpieczne użytkowanie (w tym celu zaleca się wywiniecie ich końców w dół). Linia poręczy powinna wiernie odzwierciedlać bieg schodów. Zalecana średnica pochwyty poręczy wynosi 35-45 mm, przekrój powinien być ergonomiczny – okrągły lub obły. Rekomenduje się skonstrastowanie koloru pochwyty poręczy z kolorem tła.

Rysunek 6: Przykład nieoznaczonych kontrastowo stopni, które mogą stanowić niebezpieczeństwo dla osób poruszających się po nich.

Fot. P. Tota-Stawarczyk

Krawędzie pierwszego i ostatniego stopnia każdego biegu schodów należy oznakować pasami w jednolitym, skontrastowanym z tłem kolorze, znajdującymi się na powierzchni pionowej i poziomej stopnia, a w przypadku biegu o trzech stopniach konieczne jest oznaczenie każdego z nich.

4.2.6 Dźwigi osobowe (windy)

Minimalne wymiary wewnętrzne kabiny powinny wynosić 1,10 m szerokości i 1,40 m długości, przy czym zaleca się stosowanie kabin o wymiarach minimalnych 1,10 m szerokości i 2,10 m długości lub 1,60 m szerokości i 1,50 m długości. Przed wejściem do kabiny dźwigu konieczne jest zachowanie wolnej przestrzeni o wymiarach co najmniej 1,60 x 1,50 m.

Minimalna dopuszczalna szerokość drzwi do kabiny dźwigu wynosi 0,9 m. Drzwi powinny otwierać się i zamykać automatycznie i być wyposażone w system zatrzymujący zamykanie, oparty na czujnikach. Konieczne jest też wyraźne wyodrębnienie kolorystyczne pochwytu drzwi. Różnica wysokości pomiędzy poziomem posadzki w budynku a poziomem podłogi dźwigu nie powinna być większa niż 20 mm.

Zaleca się stosowanie kontrastów kolorystycznych pozwalających na wyróżnienie drzwi kabiny. Drzwi powinny być skontrastowane w stosunku do tła (ściany).

W kabinach nieprzelotowych na wprost wejścia, konieczne jest umieszczenie lustra – od poziomu 0,4 m powyżej posadzki do poziomu 1,8-2,0 m, lustro służy bowiem do wyjeżdżania tyłem z kabiny w sytuacji kiedy nie jest możliwe obrócenie się w niej. Wewnątrz kabiny konieczny jest także montaż poręczy na wysokości 0,90 m powyżej poziomu posadzki oraz rozkładanego siedziska.

Rysunek 7: Przykład windy ze zbyt małym lustrem, które nie pomaga wystarczająco w opuszczeniu kabiny na wózku tyłem.

Fot. P. Tota-Stawarczyk

W panelu sterowania oraz tablicy przyzywowej wymagane jest stosowanie przycisków klawiszowych wystających poza powierzchnię panelu. Osie przycisków otwierania drzwi i przycisku alarmowego powinny znajdować się na wysokości nieprzekraczającej 0,90 m od poziomu podłogi a przyciski wyboru piętra należy lokalizować powyżej nich. Zaleca się, aby przyciski te ustawione były w jednym rzędzie, w układzie poziomym (zalecanym) lub pionowym.

Oznaczenia w brajlu oraz grafika wypukła powinny znajdować się bezpośrednio na przyciskach lub po ich lewej stronie. Zaleca się, aby przycisk poziomu parteru był dodatkowo wyróżniony – kolorystycznie i dotykowo. Konieczne jest także aby kabina była wyposażona w przycisk awaryjny „stop” a wewnątrz niej powinna znajdować się instalacja alarmowa.

Wymaga się, aby tablica przyzywowa na zewnątrz kabiny oraz strefa włączników i przycisków wewnątrz niej były dostępne dla osoby siedzącej/osoby niskiego wzrostu i znajdowały się na wysokości 0,8–1,1 m od poziomu posadzki, w odległości nie mniejszej niż 0,5 m od naroża kabiny lub narożnika ściany.

W każdym przypadku konieczne jest, aby dźwig był wyposażony w systemy informacji przekazywanych przez co najmniej dwa, a najlepiej trzy różne zmysły: oznaczenia graficzne, oznaczenia dotykowe oraz informację głosową.

4.2.7 Podnośniki

Podnośniki są elementem zapewniającym jedynie minimalny poziom dostępności, dlatego ich stosowanie jest dopuszczalne tylko w przypadku, w którym zastosowanie innych rozwiązań (pochylni, dźwigów osobowych) nie jest możliwe.

Minimalne wymiary platformy podnośnika schodowego (ukośnego) wynoszą 0,8 x 1,0 m, a minimalne wymiary platformy podnośnika pionowego to 0,9 x 1,2 m, przy czym w obydwu przypadkach zalecane są wymiary wynoszące co najmniej 0,9 m szerokości i 1,55 m długości. Minimalny dopuszczalny udźwig podnośnika powinien wynosić 300 kg, przy czym zawsze konieczne jest umieszczenie informacji o maksymalnym udźwigu danego podnośnika. Konieczne jest także czytelne oznaczenie podnośnika/platformy i wyposażenie go w zrozumiałą instrukcję obsługi oraz łatwy w użyciu panel sterowania a także – awaryjną blokadę systemów napędowych. Podłoga platformy powinna być wykonana z materiałów antypoślizgowych.

4.2.8 Pomieszczenia mieszkalne

Wszystkie pomieszczenia w mieszkaniu powinny mieć układ, który będzie:

- logiczny, łatwy do zrozumienia, z wydzielonymi wewnątrz przestrzeniami dla komunikacji,

- zaaranżowany w sposób logiczny i przewidywalny, a meble i elementy wyposażenia rozmieszczone w sposób nieutrudniający poruszania się na wózku/o kulach/z laską czy psem asystującym.

Należy także zapewnić równy poziom oświetlenia: brak różnic w natężeniu przy wchodzeniu i wychodzeniu z pomieszczenia oraz ograniczyć powstawanie zjawiska olśnienia przy przejściu między pomieszczeniami.

Konieczne jest stosowanie materiałów wykończeniowych nieodbijających światła (niepowodujących zjawiska olśnienia), antypoślizgowych a przy tym – niehamujących kół wózka. W pomieszczeniach odradzane są dywany i wycieraczki (nie zaleca się szczególnie stosowania dużych, nieprzymocowanych wycieraczek dywanów, które mogą powodować ryzyko potknięcia się i upadku).

Należy także zapewnić dostęp do każdego pomieszczenia poprzez zaprojektowanie drzwi o szerokości co najmniej 0,90 m, bez progów, stopni lub innych zmian wysokości oraz montaż dużych i wygodnych klamek (a tam, gdzie to możliwe – pochwytywów).

Drzwi do pomieszczeń należy projektować w taki sposób, aby były łatwe do zauważenia: w przypadku drzwi pełnych – skonstrastowane w stosunku do ściany (albo w całości, albo przez zastosowanie kontrastowych pasów wokół framug).

Wewnątrz każdego pomieszczenia mieszkalnego należy zapewnić powierzchnię manewrową dla wózka o wymiarach co najmniej 1,5 x 1,5 m. Meble i elementy wyposażenia powinny być łatwe do zauważenia (skonstrastowane) i wygodne w użytkowaniu. Wszystkie stoły, biurka i blaty (również – blaty robocze w kuchni) powinny zapewniać możliwość swobodnego podjazdu wózkiem (wysokość pod blatem min. 0,7 m, szerokość min. 0,90 m).

• **Kuchnia**

W kuchni kluczowe jest przede wszystkim zapewnienie logicznego i przewidywalnego układu pomieszczenia z wydzielonymi ciągami komunikacyjnymi i swobodnego przejścia/przejazdu o szerokości co najmniej 1,20 m. Równie istotne jest też pozostawienie przestrzeni manewrowej o wymiarach min. 1,50 x 1,50 m.

Podstawą dobrze zaplanowanej kuchni jest prawidłowe rozmieszczenie miejsc pracy i urządzeń kuchennych – zasada planowania ciągu kuchennego obowiązuje przy planowaniu każdego ciągu, niezależnie od jego wielkości czy kształtu. Jeśli to

technicznie możliwe, najbliżej wejścia do pomieszczenia powinna znaleźć się chłodziarka, następnie zlewozmywak, a dopiero później miejsce do gotowania. Pomiedzy każdym z tych stanowisk należy zapewnić blat roboczy o szerokości min. 0,80 a optymalnie min. 0,90 m.

Głębokość blatu roboczego powinna wynosić od 0,55 m do 0,60 m, a pole odstawcze przy zlewozmywaku co najmniej 0,40 m. Przynajmniej część blatów roboczych (a optymalnie – wszystkie) powinna mieć możliwość podjechania pod nie wózkiem (wysokość wolnej przestrzeni min. 0,70 m, szerokość min. 0,90 m) – możliwe jest albo pozostawienie pustki pod blatem albo stosowanie blatów wysuwanych. Funkcję blatu roboczego może też pełnić stół z blatem znajdującym się na wysokości 0,70-0,80 m (z zachowaniem przestrzeni na nogi pod nim).

Rysunek 8: Przykład kuchni przystosowanej do potrzeb osób poruszających się na wózkach: piekarnik na postumencie, pustka pod zlewozmywakiem, pozwalająca na swobodny podjazd.

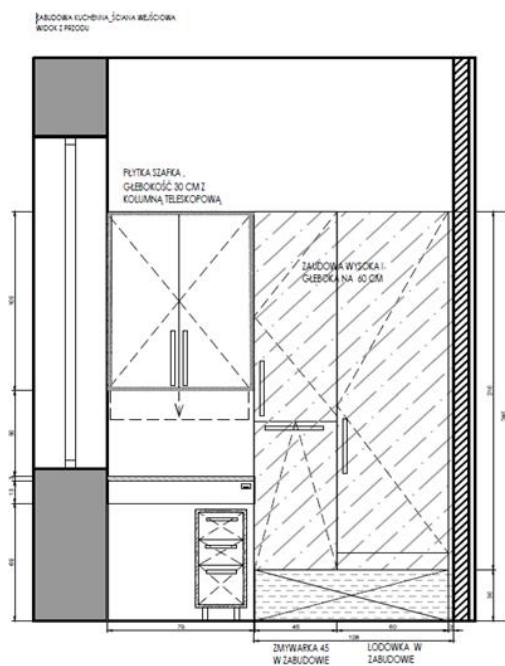

Fot. P. Tota-Stawarczyk

Zalecane elementy wyposażenia:

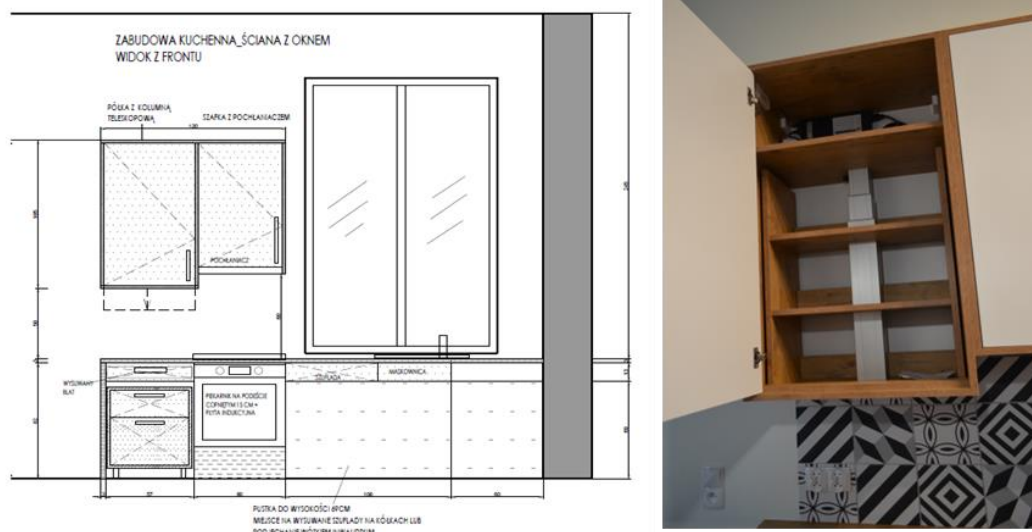
- zlewozmywak: o płytkich komorach (ok. 0,15-0,20 m), z przestrzenią pod nim o wysokości min. 70 cm i szerokości min. 90 cm,
- kuchenka elektryczna z wypukłym panelem sterowania (bez panelu dotykowego),
- szafki wiszące: przynajmniej część montowana jako płytkie szafki na wysokości 45 cm nad blatem roboczym,
- szafki stojące: dolna krawędź na wysokości 0,25 m od podłogi (aby umożliwić dojechanie wózkiem),
- półki teleskopowe: wysuwane w górę (z szafek dolnych) i w dół (z szafek górnych), sterowane elektrycznie,
- chłodziarka, zmywarka, piekarnik na postumentach o wysokości min. 0,40 m (dla wygody obsługi i możliwości dojechania wózkiem),
- uchwyty szafek i szuflad: duże, skonstrastowane, z możliwością obsłużenia za pomocą jednej ręki, zapewniające wygodny uchwyt i oparcie.

Rysunek 9: Fragment projektu zabudowy kuchennej i jej realizacja: szafka z wysuwaną półką teleskopową.

Projekt: proj. wnętrz Agnieszka Sobańska, mgr inż. arch. Maciej Ułasiński,
Fot. P. Tota-Stawarczyk

Rysunek 10: Fragment projektu zabudowy kuchennej i jej realizacja: szuflady w mobilnych kontenerach, zmywarka i lodówka w zabudowie na postumentach.

Projekt: proj. wnętrz Agnieszka Sobańska, mgr inż. arch. Maciej Ulasiński,
Fot. P. Tota-Stawarczyk

• Łazienka i toaleta

Dostępne łazienka i toaleta to jedne z najbardziej istotnych elementów mieszkania. Jest to też miejsce, w którym nie powinien pojawić się nawet najmniejszy błąd projektowy, który mógłby skutkować ograniczeniem dostępności któregoś z elementów wyposażenia.

Wewnątrz pomieszczenia konieczne jest zapewnienie powierzchni manewrowej o wymiarach 1,5 x 1,5 m oraz powierzchni transferowej o szerokości nie mniejszej niż 0,9 m, znajdującej się przynajmniej z jednej strony miski ustępowej (ale zawsze zaleca się zapewnienie możliwości transferu obustronnego) i przynajmniej z jednej strony siedziska prysznicowego.

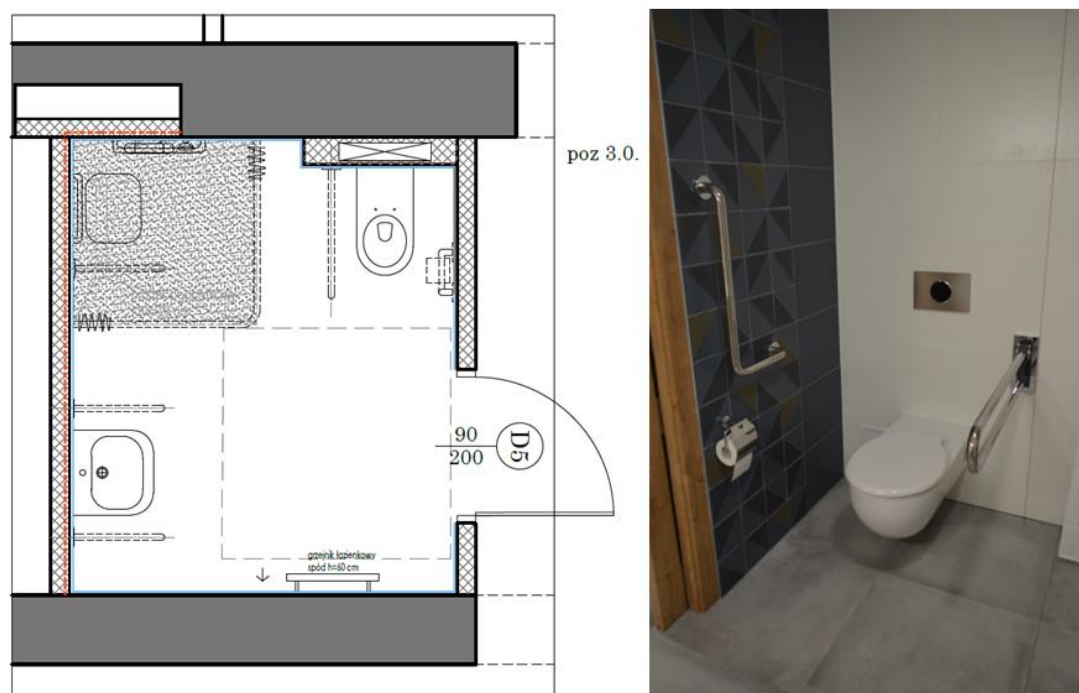
Konieczny jest montaż odpowiednio przystosowanej miski ustępowej oraz umywalki niskosyfonowej z baterią automatyczną o przedłużonej wylewce lub zwykłą baterią jednouchwytową o przedłużonej wylewce i uchwycie. W toalecie należy zapewnić również pochwyty (stałe i uchylne) po obu stronach miski ustępowej i umywalki.

Misnę ustępową należy montować na wysokości 0,45-0,48 m a umywalkę na wysokości 0,80-0,85 m, z zapewnieniem pod nią przestrzeni na nogi o wysokości min. 0,70 m.

Przycisk do splukiwania wody należy umieścić na wysokości 0,8-1,1 m powyżej poziomu posadzki. Jeśli to możliwe, rekomenduje się jego montaż na ścianie z boku miski ustępowej lub w pochwytach bezpieczeństwa – nie na ścianie z tyłu. Zaleca się także wyposażenie miski ustępowej w dodatkowy system splukiwania: poza przyciskiem znajdującym się za plecami osoby korzystającej, zaleca się montaż dodatkowego przycisku w pochwyte lub na ścianie z boku miski.

Pochwyty bezpieczeństwa przy misce ustępowej powinny być montowane na wysokości 0,75-0,80 m od poziomu posadzki. Zaleca się, aby pochwyty miały długość większą o 0,10-0,25 m od głębokości miski ustępowej.

Rysunek 11: Fragment projektu obejmujący łazienkę i jedna z realizacji w mieszkaniach wspomaganych: miska ustępowa z pochwydami.

Projekt: proj. wnętrz Agnieszka Sobańska, mgr inż. arch. Maciej Ułasiński, Fot. P. Tota-Stawarczyk

Pochwyty bezpieczeństwa przy umywalce powinny być montowane na wysokości blatu umywalki. Długość pochwyty nie może być mniejsza od głębokości umywalki – zaleca się pochwyty o długości większej od głębokości umywalki o 0,10-0,25 m.

Wszystkie włączniki światła oraz elementy wyposażenia (podajnik mydła, papieru toaletowego, ręczników, suszarka do rąk) należy montować na wysokości 0,80-1,10 m powyżej poziomu posadzki. Konieczne jest też wyposażenie pomieszczenia toalety w lustro, umieszczone na wysokości nie większej niż 1,00 m od poziomu posadzki (dla wygody użytkownika przez osoby niskiego wzrostu, dzieci i osób na wózkach). Wszystkie elementy wyposażenia toalety powinny być skonstrastowane w stosunku do ścian w celu ich łatwiejszego zlokalizowania przez osoby z niepełnosprawnością wzroku.

W łazience należy umieścić wieszaki na ubrania/ręczniki – dwa na wysokości 1,80 m i przynajmniej dwa na wysokości 1,10 m.

Bateria prysznicowa powinna być montowana na ścianie obok siedziska, na wysokości od 0,80 do 1,10 m powyżej poziomu posadzki. Na tej samej wysokości powinny znajdować się również półki na kosmetyki. Słuchawka prysznicowa powinna posiadać wąż o długości nie mniejszej niż 1,50 m – należy zapewnić możliwości zarówno jej powieszenia, jak i trzymania w ręku. Zalecany jest montaż słuchawki na dwóch poziomach – wysokim i niskim – w przedziale wysokości 1,20-2,20 m powyżej powierzchni podłogi. Zaleca się też, aby ustawienia termostatu pozwalały na podgrzanie wody do temperatury maksymalnej 40°C, w celu uniknięcia ewentualnych poparzeń użytkowników.

Konieczne jest również wyposażenie pomieszczenia łazienki/toalety w **przycisk lub linkę wzywania pomocy**, znajdującą się na maksymalnej wysokości 0,40 m od poziomu posadzki. Przycisk/linka powinny aktywować alarm na zewnątrz toalety i w pomieszczeniu obsługi (jeśli takie znajduje się w budynku).

Rysunek 12: Elementy łazienki: bezsyfonowa umywalka z pochwytami i uchylnym lustrem, siedzisko prysznicowe z pochwytami, przedłużone zamknięcie drzwi do łazienki (możliwe do obsłużenia za pomocą dłoni czy nadgarstka).

Fot. P. Tota-Stawarczyk

- **Szafy, garderoby i szafy gospodarcze**

Szafy powinny być przede wszystkim łatwe w użytkowaniu: należy wyposażyć je w duże, wygodne, skontrastowane uchwyty, możliwe do obsłużenia za pomocą dłoni, nadgarstka czy łokcia.

Wewnątrz szaf na ubrania zalecane jest stosowanie pantografów, pozwalających na efektywne wykorzystanie przestrzeni.

W przypadku szaf gospodarczych, w których montowane są pralki/suszarki konieczne jest – jak w przypadku elementów zabudowy kuchennej – umieszczenie ich na postumentach o wysokości min. 0,40 m (dla wygody obsługi i możliwości dojechania wózkiem).

Rysunek 13: Przykłady szaf z dużymi, skonstrastowanymi pochwytami (możliwymi do obsłużenia za pomocą nadgarstka, łokcia itp.) i z wewnętrznym systemem wysuwanych szafek-kontenerów i opuszczanym pantografem.

Fot. P. Tota-Stawarczyk

Bardzo dobrym źródłem wiedzy o projektowaniu mieszkań dostępnych są również publikacje Fundacji Integracja.¹⁰

¹⁰ Dane dostępne na stronie: <https://www.integracja.org/informujemy/publikacje/> [data dostępu: 29.08.2023]

Część II

Rozdział 3

Standard mieszkań wspomaganych dla osób z niepełnosprawnością fizyczną

1. Wstęp

Niniejszy dokument został stworzony w związku z realizacją projektu „Wypracowanie standardu i przeprowadzenie pilotażu w zakresie usług mieszkalnictwa wspomaganego dla osób z niepełnosprawnością fizyczną z uwzględnieniem możliwości finansowania tego rozwiązania”, w ramach Osi Priorytetowej II Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, Działania 2.8 Rozwój usług społecznych świadczonych w środowisku lokalnym Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego przez Województwo Pomorskie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Gdańsku, Towarzystwo Wspierania Potrzebujących „Przystań” oraz Stowarzyszenie Solidarni „PLUS”.

Standard ten jest odpowiedzią na wciąż aktualną potrzebę efektywnych działań w zakresie polityki społecznej i tworzenia systemowych rozwiązań, adresowanych do osób z niepełnosprawnością fizyczną. Ma on charakter uniwersalny i wpisuje się w nurt deinstytucjonalizacji oraz świadczenia usług w środowisku lokalnym, który to stał się przeciwwagą do dotychczasowej polityki, opartej na ośrodkach wieloosobowych i placówkach mających charakter instytucji totalnych.

Niniejszy Standard przyczynił się do znacznego polepszenia sytuacji osób z niepełnosprawnością fizyczną w województwie pomorskim oraz zwiększenia ich szans na reintegrację społeczną.

W opracowanym dokumencie przyjęto definicję z Wytocznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020 (2019) mówiącą, iż **Mieszkanie Wspomagane** – to usługa społeczna świadczona w społeczności lokalnej w postaci mieszkania lub domu, przygotowującego

osoby w nim przebywające, pod opieką specjalistów, do prowadzenia samodzielnego życia lub zapewniającego pomoc w prowadzeniu samodzielnego życia. Mieszkanie lub dom może być prowadzone w formie mieszkania:

- **treningowego**, przygotowującego osoby w nim przebywające do prowadzenia samodzielnego życia. Usługa ma charakter okresowy i służy określonym kategoriom osób w osiągnięciu częściowej lub całkowitej samodzielności, m.in. poprzez trening samodzielności, poradnictwo, pracę socjalną lub inne usługi aktywnej integracji,
- **wspieranego**, stanowiącego alternatywę dla pobytu w placówce zapewniającej całodobową opiekę. Usługa ma charakter pobytu stałego lub okresowego (w przypadku potrzeby opieki w zastępstwie za opiekunów faktycznych). Służy osobom niesamodzielnym i osobom z niepełnosprawnościami, wymagającym wsparcia w formie usług opiekuńczych lub asystenckich.

Formą mieszkania wspomaganego nie jest mieszkanie socjalne.

W opracowaniu zostały uwzględnione przepisy prawne oraz zapisy:

- Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz.U. z 2023 poz.901 z późn. zm.), zwanej dalej Ustawą o pomocy społecznej,
- Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 1169 z późn. zm.),
- Ustawy z dnia 27 sierpnia 1997r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 100 z późn. zm.),
- Ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 725),
- Rozporządzenia Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 26 kwietnia 2018r. w sprawie mieszkań chronionych (Dz.U. z 2023r. poz. 75),
- Ogólnoeuropejskich Wytocznych z 2019 r. dotyczących przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności,
- Wytocznych z 2019 r. w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków

Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Regionalnego na lata 2014-2020,

- Wytycznych z 2018 r. w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020, oraz 2021-2027,
- Wytycznych z 2017 r. i dokumentów wskazanych w regulaminach konkursów ogłaszanych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 ,
- Gdańskiego Programu Mieszkalnictwa Społecznego Dla Osób Zagrożonych Wykluczeniem Społecznym Na Lata 2016–2023 z 2016 r,
- Standardów dostępności budynków dla osób z niepełnosprawnościami Ministerstwa Infrastruktury i Budownictwa z 2017 r.,
- Standardów Pracy Socjalnej. Rekomendacje metodyczne i organizacyjne z 2013 r., oraz ogólnych przepisów prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Podmioty realizujące usługę

Wypracowany Standard ma charakter uniwersalny - wskazówki dotyczą mieszkań wspomaganych dla osób z niepełnosprawnością fizyczną, które mogą być prowadzone przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej, organizacje pożytku publicznego oraz inne podmioty prowadzące działalność społeczną, takie jak: jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia, jednostki organizacyjne samorządu terytorialnego posiadające osobowość prawną, organizacje pozarządowe, podmioty ekonomii społecznej, kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych, podmioty gospodarcze oraz inne podmioty zainteresowane realizacją usługi.

Najczęściej spotykanymi schematami realizacji Standardu są:

- mieszkania wspomagane prowadzone przez lokalny OPS/CUS, który w całości odpowiada za dostarczenie wszystkich usług związanych z funkcjonowaniem mieszkania wspomaganego,
- mieszkanie wspomagane prowadzone przez wydział mieszkaniowy/lokalowy w gminie, który odpowiada za administrację obiektem, natomiast dostarczaniem wsparcia użytkownikowi -użytkownicze w mieszkaniu zajmuje się lokalny OPS/CUS,

- mieszkanie wspomagane prowadzone przez organizację pozarządową, która może w całości odpowiadać za dostarczenie wszystkich usług związanych z funkcjonowaniem mieszkania wspomagane lub dzielić te usługi z lokalnym OPS/CUS.

Oprócz wyżej wymienionych trzech najczęściej spotykanych schematów, dopuszczane są także inne formy realizacji usługi przez pozostałe podmioty prowadzące działalność społeczną, wymienione w niniejszym rozdziale Standardu.

3. Odbiorcy usługi

W niniejszym dokumencie, jako definicję osoby z niepełnosprawnością przyjmuje się tę sformułowaną w Konwencji ONZ (2006), mówiącą iż „**Do osób niepełnosprawnych zaliczają się osoby, z długotrwałą obniżoną sprawnością fizyczną, umysłową, intelektualną lub sensoryczną, która w interakcji z różnymi barierami może ograniczać ich pełne i efektywne uczestnictwo w życiu społecznym na równych zasadach z innymi obywatelami.**”

Niniejszy dokument skupia się jednak na usługach adresowanych wyłącznie do osób z niepełnosprawnością fizyczną, zgodnie z założeniami Konkursu numer POWR.02.08.00-IP.03-00-001/17 „Wypracowanie standardów i przeprowadzenie pilotaży w zakresie usług mieszkalnictwa wspomagane dla osób o specyficznych potrzebach, z uwzględnieniem możliwości finansowania tych rozwiązań (2017).

- **Kryterium doboru:**

Rekrutując kandydatów/kandydatki do mieszkań wspomaganych, należy wziąć pod uwagę dwa czynniki: **zdrowotny**, (tj. mający na uwadze rodzaj niepełnosprawności) oraz **środowiskowy** (tj. mający na uwadze sytuację: socjalno-bytową, finansową i rodzinną osoby).

Do mieszkania wspomagane przeznaczonego dla osób z niepełnosprawnością fizyczną, biorąc pod uwagę rodzaj i zakres świadczonego wsparcia, a w szczególności cele jakie stawia się wobec osób tam trafiających, powinny być kierowane osoby posiadające orzeczenie o stopniu niepełnosprawności. Na potrzeby projektu, jako kryterium kwalifikacyjne do objęcia wsparciem przyjęto, że do osób z niepełnosprawnością fizyczną należą w szczególności: osoby

z uszkodzeniem narządu ruchu – niepełnosprawnością motoryczną oraz osoby z przewlekłymi chorobami wewnętrznymi.

W wyjątkowych sytuacjach możliwe jest tymczasowe dopuszczenie osób z innym dokumentem potwierdzającym niepełnosprawność, jednak na okres nie dłuższy niż 6 miesięcy.

Do korzystania z mieszkania wspomaganego, w charakterze osób towarzyszących, dopuszcza się także osoby współzależne od osób z niepełnosprawnością fizyczną np. ich dzieci, małżonków, partnerów tych osób oraz członków rodziny. Ostateczną decyzję o tym podejmuje komisja rekrutacyjna (opisana w rozdziale 5 Standardu).

4. Cel główny usługi

Celem głównym Standardu i usług w nim zawartych jest umożliwienie niezależnego życia osobom z niepełnosprawnością fizyczną, zgodnie z ideą przejścia od opieki instytucjonalnej do wsparcia świadczonego na poziomie lokalnych społeczności, a także wprowadzenie nowatorskich usług dotyczących wsparcia dla osób z niepełnosprawnością fizyczną.

Osoby ze szczególnymi potrzebami nie zawsze mogą być samowystarczalne i z tego tytułu należą do grup ryzyka zagrożeniem wykluczenia społecznego. Powinny mieć jednak możliwość dokonywania wyborów i podejmowania decyzji odnośnie miejsca zamieszkania i sposobu organizacji życia codziennego. Opracowany Standard funkcjonowania mieszkań wspomaganych, ma przyczynić się do zwiększenia jakości usług realizowanych na rzecz osób z niepełnosprawnością fizyczną w środowisku, zwłaszcza w obszarach: dostępności architektonicznej, zapewnienia transportu i dostępności komunikacyjnej, dostępności sprzętu wspomagającego i sprzętu pielęgnacyjnego, możliwości dostępu do informacji i komunikacji, dostępu do pomocy osobistej do poradnictwa osobistego i zawodowego oraz do innych usług świadczonych w społeczności lokalnej. Pozwala on również na zapewnienie opieki w środowisku lokalnym osobom zagrożonym koniecznością umieszczenia w całodobowych formach opieki instytucjonalnej.

Zakłada się, iż z niniejszego dokumentu będą korzystać podmioty z terenu całej Polski, co przyczyni się do rozwoju form mieszkalnictwa wspomaganego na terenie kraju.

Cele szczegółowe Standardu to przede wszystkim:

- zwiększenie dostępności do mieszkań wspomaganych dla osób z niepełnosprawnością fizyczną,
- zwiększenie zasobów lokalowych dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnością fizyczną,
- zwiększenie liczby osób z niepełnosprawnością fizyczną objętych wsparciem w społeczności lokalnej, zgodnym z katalogiem usług opisanym w rozdziale 8.3. Standardu,
- deinstytucjonalizacja i indywidualizacja usług dedykowanych osobom z niepełnosprawnością fizyczną,
- promocja rozwiązań służących integracji osób z niepełnosprawnością ze społecznością lokalną.

5. Zakres usługi

Niniejszy Standard swym zakresem obejmuje następujące zadania:

- rekrutacja użytkowników/użytkowniczek mieszkania na podstawie: zgłoszenia indywidualnego (szczegółowo opisany w dalszej części niniejszego rozdziału),
- przeprowadzenie rodzinnego wywiadu środowiskowego przez pracownika socjalnego z właściwego OPS/CUS¹¹,
- zawarcie Porozumienia z użytkownikiem/użytkowniczką mieszkania,
- stworzenie Planu Pracy z użytkownikiem/użytkowniczką, przez koordynatora zadania, we współpracy z pracownikiem socjalnym i asystentem osoby niepełnosprawnej,

¹¹ W przypadku realizacji usługi bez udziału podmiotów samorządowych, rodzinny wywiad środowiskowy może być zastąpiony przez wywiad dotyczący sytuacji rodzinnej i finansowej, przeprowadzony przez pracowników socjalnych zatrudnionych w podmiocie pozarządowym.

- stworzenie zasobu mieszkaniowego, przeznaczonego na mieszkania wspomagane dla osób z niepełnosprawnością fizyczną,
- dostosowanie lokali mieszkalnych do potrzeb osób z niepełnosprawnością fizyczną,
- udzielenie wsparcia w mieszkaniu na podstawie Porozumienia i umowy najmu sporządzonej w oparciu o przepisy ustawy o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu Cywilnego – w przypadku mieszkań wspomaganych – wspieranych pochodzących z zasobu mieszkaniowego danej gminy, przy uwzględnieniu kryteriów wynikających ze stanowionego przez poszczególne Rady Gmin prawa miejscowego w sprawie zasad wynajmowania lokali wchodzących w skład zasobu mieszkaniowego danej gminy lub na podstawie innego niż najem stosunku prawnego w przypadku mieszkań wspomaganych treningowych oraz mieszkań pochodzących z innych niż gminne zasobów mieszkaniowych,
- prowadzenie pracy socjalnej z użytkownikiem/użytkowniczką usługi,
- wsparcie socjalno-specjalistyczne, zgodne z katalogiem usług zawartym w rozdziale 8.3,
- wsparcie w organizacji usług medycznych, zgodne z katalogiem usług zawartym w rozdziale 8.3,
- wsparcie w organizacji usług z zakresu rehabilitacji, zgodnie z katalogiem usług zawartym w rozdziale 8.3,
- wsparcie opiekuńcze zgodne z katalogiem usług zawartym w rozdziale 8.3,
- zarządzanie i koordynacja procesem realizacji Standardu,
- realizowanie monitoringu postępów w procesie reintegracji społecznej/zawodowej, zgodnie z Porozumieniem,
- inne dostępne formy wsparcia.

Część usług zawartych w standardzie jest opisana w dwóch zakresach: minimalnym oraz optymalnym. Oznacza to, iż w przypadku niektórych usług nie można ich realizować poniżej jakiegoś określonego poziomu, natomiast najlepszy rezultat osiągają przy poziomie odpowiednio wyższym niż minimalny.

5.1 Szczegółowy opis procesu rekrutacji użytkownika/użytkowniczki mieszkania

- złożenie wniosku do podmiotu wdrażającego Standard przez osobę zainteresowaną wraz z orzeczeniem o niepełnosprawności lub innym dokumentem potwierdzającym niepełnosprawność,
- przeprowadzenie rodzinnego wywiadu środowiskowego przez pracownika socjalnego z właściwego OPS/CUS¹²,
- rozpatrzenie wniosku przez komisję kwalifikującą w składzie minimum:
 - przedstawiciel podmiotu wdrażającego Standard,
 - przedstawiciel podmiotu realizującego Standard (w przypadku gdy podmiot realizujący standard i podmiot wdrażający standard to dwa osobne podmioty),
 - pracownik socjalny,
 - przedstawiciel organizacji pozarządowej zajmującej się problematyką niepełnosprawności lub przedstawiciel środowiska osób z niepełnosprawnością.

Dodatkowo (nieobligatoryjnie) w skład komisji mogą wejść inni specjaliści, których komisja uzna za potrzebnych.

Zadania komisji:

- komisja bada indywidualną sytuację osoby wnioskującej, jej możliwości finansowe, sytuację zdrowotną, rodzinną i społeczną,
- komisja rozpoznaje czy osobie wnioskującej potrzebne jest mieszkanie wspomagane na czas określony (treningowe) bądź nieokreślony (wspierane),
- w przypadku rozpoznania potrzeby mieszkania treningowego, komisja podejmuje decyzję o okresie na jaki mieszkanie powinno zostać przyznane,

¹² Ibid. 19.

- komisja rekomenduje do przyznania bądź nieprzyznania mieszkania wspomaganego użytkownikowi/użytkownicze. Na podstawie rekomendacji komisji Wójt/Burmistrz/Prezydent lub inna osoba upoważniona do reprezentowania podmiotu wdrażającego Standard podejmuje decyzję o przyznaniu/nieprzyznaniu mieszkania wspomaganego.

6. Rezultat usługi

Rezultatem niniejszego Standardu i usług w nim opisanych powinien być:

- zwiększenie liczby podmiotów wdrażających standardy w obszarze deinstytucjonalizacji,
- przyrost liczby mieszkań wspomaganych z przeznaczeniem dla osób z niepełnosprawnością fizyczną,
- zmniejszenie zjawiska wykluczenia mieszkaniowego pośród osób z niepełnosprawnością fizyczną,
- poprawa warunków lokalowych osób z niepełnosprawnością fizyczną,
- poprawa funkcjonowania społecznego osób z niepełnosprawnością fizyczną,
- poprawa dostępności do usług wsparcia dla osób z niepełnosprawnością fizyczną,
- poprawa funkcjonowania w obszarze społecznym osób objętych wsparciem,
- zwiększenie samodzielności osób z niepełnosprawnością fizyczną,
- zmniejszenie liczby osób z niepełnosprawnością fizyczną przebywających w instytucjach i ośrodkach dla nich przeznaczonych,
- zwiększenie liczby osób z niepełnosprawnością fizyczną przebywających w środowisku lokalnym, a nie w instytucjach.

Zakłada się, iż rezultaty Standardu będą długofalowe i przełożą się na trwałe zmiany, zarówno w podejściu do problematyki niepełnosprawności, jak również podnoszeniu jakości życia osób z niepełnosprawnością fizyczną.

7. Kadra – kwalifikacje i kompetencje

Osoby administrujące mieszkania oraz te, które pracują bezpośrednio z mieszkańcami/mieszkankami, powinny tworzyć spójny zespół skutecznie realizujący określone usługi na rzecz osób z niepełnosprawnością fizyczną.

7.1 Kadra realizująca usługę

7.1.1 Koordynator - koordynatorka

Osoba odpowiedzialna za prawidłowe funkcjonowanie zadania od strony administracyjnej i merytorycznej. Współpracuje i monitoruje wraz z pracownikiem socjalnym i asystentem osoby niepełnosprawnej realizację Porozumienia. W zależności od liczby mieszkań wspomaganych, wymiar pracy koordynatora/koordynatorki zadania może wynosić pełen etat, część etatu lub być zadaniem dopisanym do zakresu czynności. Podejmowane działania powinny mieć charakter koordynujący, a zakres zadań powinien obejmować w szczególności:

- nadzór nad organizacją mieszkania – podejmowanie działań o charakterze administracyjnym związanych z bezpośrednim zarządzaniem mieszkaniem,
- przygotowanie Porozumienia z użytkownikiem/użytkowniczką wybranym/wybraną do zamieszkania, we współpracy z pozostałymi stronami,
- opracowanie Planu Pracy z użytkownikiem/użytkowniczką, we współpracy z pracownikiem socjalnym i asystentem osoby niepełnosprawnej,
- zarządzanie i koordynacja procesu realizacji Standardu,
- monitorowanie postępów w procesie reintegracji społecznej/zawodowej, zgodnie z Porozumieniem,
- dokonywanie cyklicznej oceny realizacji Porozumienia (nie rzadziej niż co 6 miesięcy) z udziałem wszystkich jego stron, we współpracy z asystentem osoby niepełnosprawnej i pracownikiem socjalnym (wypełnianie karty realizacji porozumienia),
- w przypadku mieszkań treningowych, rekomendowanie do zakończenia bądź przedłużenia usługi dla użytkownika/użytkowniczki mieszkania w oparciu o wyniki cyklicznej oceny realizacji Porozumienia,

- przygotowanie rekomendacji w zakresie zakończenia współpracy z użytkownikiem/użytkowniczką mieszkania w oparciu o zapisy Porozumienia oraz ocenę przestrzegania i realizacji jego zapisów przez użytkownika/użytkowniczkę.

Wymagania:

- (zakres minimum) wykształcenie średnie + minimum 1 roczne doświadczenie w pracy na stanowisku wymagającym współpracy z instytucjami z sektora publicznego lub pozarządowego,
- (zakres optimum) wykształcenie wyższe + minimum 1 roczne doświadczenie w pracy na stanowisku wymagającym współpracy z instytucjami z sektora publicznego lub pozarządowego.

7.1.2 Pracownik socjalny

Osoba posiadająca prawo do wykonywania zawodu, legitymująca się odpowiednim wykształceniem w tym zakresie.

Podejmowane działania powinny mieć charakter bezpośrednio wspierający wobec mieszkańca/mieszkancki, być wykonywane zgodnie ze Standardem Pracy Socjalnej (2013). Do zadań powinno należeć w szczególności:

- przeprowadzenie rodzinnego wywiadu środowiskowego z kandydatem/kandydatką do mieszkania¹³,
- prowadzenie pracy socjalnej z użytkownikiem/użytkowniczką mieszkania wspomaganego,
- opracowanie Planu Pracy z użytkownikiem/użytkowniczką, współpracując z koordynatorem i asystentem osoby niepełnosprawnej,
- organizacja innych dostępnych form wsparcia,
- uczestnictwo w obradach komisji kwalifikującej do mieszkania wspomaganego.

¹³ Ibid. 19.

Jeśli podmiotem wdrażającym Standard nie jest Gmina to nie ma potrzeby, aby instytucja ta zatrudniała w swoich strukturach własnego pracownika socjalnego. Wskazane jest, aby do pracy z użytkownikiem/użytkowniczką mieszkania zaangażowany został pracownik socjalny z lokalnego OPS/CUS.

Wymagania:

- (zakres minimum) wykształcenie zgodne z art. 116 Ustawy o pomocy społecznej,
- (zakres optimum) wykształcenie zgodne z art. 116 Ustawy o pomocy społecznej i dodatkowo doświadczenie w pracy indywidualnej i grupowej z osobami wykluczonymi społecznie.

7.1.3 Asystent - asystentka osoby niepełnosprawnej

Jego/jej praca powinna mieć charakter bezpośrednio wspierający wobec mieszkańca/mieszkancki, a do jego zadań powinno należeć w szczególności:

- bezpośrednio asystowanie mieszkańcowi/mieszkanke w czynnościach dnia codziennego,
- opracowanie Planu Pracy z użytkownikiem/użytkowniczką, we współpracy z pracownikiem socjalnym i koordynatorem,
- monitorowanie użytkownika mieszkania zgodnie z Porozumieniem,
- bieżące monitorowanie poziomu funkcjonowania społecznego mieszkańców i reagowanie w sytuacji pogorszenia się stanu zdrowia,
- bieżące wypełnianie Karty Monitoringu Planu Pracy z użytkownikiem/użytkowniczką mieszkania,
- wsparcie w organizacji usług, zgodnie z katalogiem usług zawartym w punkcie 8.3,
- współpraca i wspieranie mieszkańców w rozwiązywaniu ich problemów w szczególności udzielanie pomocy i wskazywanie sposobów załatwiania bieżących spraw codziennych, osobistych i urzędowych,
- wspieranie mieszkańca/mieszkancki w realizacji Porozumienia oraz współpraca z osobą koordynującą zadanie przy dokonywaniu oceny realizacji Porozumienia,

- współpraca z rodzinami mieszkańców i środowiskiem lokalnym, opiekunami prawnymi, kuratorami itp.

Wymagania:

- (zakres minimum) osoba posiadająca ukończony kurs przygotowujący do pracy z osobami niepełnosprawnymi i starszymi lub kurs opiekuna osób niepełnosprawnych lub kurs opiekuna środowiskowego lub kurs asystenta osobistego lub wykształcenie asystenta osoby niepełnosprawnej, zgodne z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach: asystent osoby niepełnosprawnej (Dz.U. z 2012 r. poz. 184, z późn. zm.) lub udokumentowane co najmniej 6 miesięczne doświadczenie w pracy z osobami z niepełnosprawnością,
- (zakres optimum) wykształcenie wyższe kierunkowe (pedagogika, psychologia, socjologia itp.) + minimum 2 lata doświadczenia w pracy z osobami z niepełnosprawnością.

7.1.4 Inne osoby wspierające

Inne osoby wspierające według potrzeb mieszkańca/mieszkancki - np. opiekunka środowiskowa, opiekunka do dzieci, pielęgniarka środowiskowa, doradca zawodowy, psycholog, terapeuta, lekarz (specjalizacja według potrzeb) i inni, posiadający specjalistyczne przygotowanie zawodowe, które będzie odpowiadało rodzajowi i zakresowi usług wymienionych w katalogu usług zawartym w rozdziale 8.3 Standardu. Do świadczenia niektórych usług w mieszkaniu wspomaganym mogą być również zaangażowani stażyści, wolontariusze, sąsiedzi, społeczność lokalna i inni.

7.2 System wspierania kadry

Instytucja wdrażająca Standard powinna zorganizować regularną superwizję, bądź konsultacje dla kadry realizującej usługi, celem:

- wsparcia kadry w wykonywaniu obowiązków,
- wzmacniania kompetencji zawodowych kadry,
- udzielania wsparcia pracownikom, sprzyjanie ich rozwojowi zawodowemu oraz zapobieganiu wypaleniu zawodowemu,

- wzmacniania umiejętności komunikowania się kadry z osobami korzystającymi ze wsparcia, współpracownikami i instytucjami oraz otoczeniem, w którym wykonują pracę,
- podnoszenie skuteczności pracy.

8. Warunki realizacji usługi

8.1 Lokalizacja mieszkania

Mieszkanie wspomagane powinno być zlokalizowane w okolicy dotychczasowego miejsca zamieszkania odbiorcy usługi (w miarę możliwości), jednocześnie musi zapewniać mieszkańcowi/mieszkance dostęp do instytucji, usług, infrastruktury i życia publicznego.

Przy podejmowaniu decyzji związanej z wyborem lokalu, należy wziąć pod uwagę również możliwość wsparcia użytkownika/użytkowniczki w jego/jej dotychczasowym miejscu zamieszkania, dla utrzymania więzi z rodziną i społecznością lokalną. Przenoszenie użytkowników/użytkowniczek do nowego miejsca, oddalonego od dotychczasowego centrum życia, może być w niektórych sytuacjach czynnikiem dodatkowo wzmagającym wykluczenie społeczne.

Przy planowaniu wdrażania usługi należy przeciwdziałać ryzyku segregacji i gettoizacji, należy unikać tworzenia kompleksów mieszkań wspomaganych.

8.2 Techniczne aspekty mieszkania

Obiekt wraz z otoczeniem oraz lokal mieszkalny powinien być zaprojektowany zgodnie z zasadami projektowania uniwersalnego (art. 2 Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych) oraz z obowiązującymi warunkami technicznymi, uwzględniając w tym potrzeby użytkowników/użytkowniczek o różnych potrzebach w zakresie mobilności i percepcji.

Mieszkanie wspomagane oraz jego otoczenie powinny być pozbawione barier architektonicznych w sposób umożliwiający samodzielne korzystanie z mieszkania i jego pomieszczeń przez osoby z niepełnosprawnością fizyczną. Każdorazowo przed przystąpieniem do modernizacji obiektów z przeznaczeniem na mieszkanie wspomagane należy dokonać analizy dostępności (audyt dostępności)

z uwzględnieniem optymalizacji rozwiązań technicznych w zakresie poprawy użytkowania przez osoby z niepełnosprawnościami.

Realizator usługi może zapewnić wyposażenie lokalu w podstawowy sprzęt ułatwiający codzienne funkcjonowanie. Po uzgodnieniu z realizatorem dopuszcza się możliwość umieszczenia w mieszkaniu, prywatnych rzeczy użytkownika/użytkowniczki.

Wszystkie rozwiązania techniczne w zakresie mieszkalnictwa powinny być zgodne ze wskazaniami i treścią Komentarza Generalnego do art. 19 Konwencji ONZ (2006), wydanego przez Komitet Praw Osób z Niepełnosprawnościami. Mieszkania wspomagane mają służyć realizacji prawa do niezależnego życia, zatem projektowanie i aranżacja ich powinny uwzględniać likwidację ograniczeń w stosunku do osób z niepełnosprawnością. Wymaga się, aby wszystkie mieszkania były dostosowane do potrzeb osób w nich zamieszkających. W ramach racjonalnych usprawnień (Konwencja ONZ 2006, art. 2) wymaga się, aby mieszkania wspomagane były adaptabilne do zmieniających się potrzeb użytkowników/użytkowniczek.

W przypadku tworzenia Programu Funkcjonalno-Użytkowego należy sporządzić audyt dostępności, ze wskazaniem rozwiązań spełniających wymagania projektowania uniwersalnego.

Szczegółowe wytyczne dotyczące rozwiązań technicznych (zawarte poniżej) mogą być podstawą do redakcji Specyfikacji Warunków Zamówienia w ramach procedury Zamówień Publicznych.

8.2.1 Wytyczne podstawowe

- 1) Obiekt powinien być zaprojektowany zgodnie z zasadami projektowania uniwersalnego oraz z obowiązującymi warunkami technicznymi, uwzględniając w tym potrzeby użytkowników/użytkowniczek o różnych potrzebach w zakresie mobilności i percepcji.
- 2) Każdorazowo przed podjęciem decyzji o modernizacji, remoncie lub budowie budynku z funkcją mieszkania wspomagane należy przeprowadzić audyt optymalizacji dostępności w zakresie spełnienia warunków uniwersalnego projektowania.
- 3) Ocenę poprawności projektu pod względem dostępności zaleca się wykonać na początkowym etapie procesu projektowego(koncepcja) oraz

projektu budowlanego lub projektu wykonawczego przez specjalistę z zakresu projektowania uniwersalnego.

- 4) Mieszkania wspomagane powinny składać się z pokoi jednoosobowych o minimalnej pow. 16 m kw. (optymalnie 20 m kw.) zapewniając poczucie intymności i swobody osobie wspomaganej.
- 5) Maksymalna liczba mieszkańców/mieszkanek zakwaterowanych w jednym mieszkaniu wspomagany nie może być większa niż 7 osób.

8.2.2 Wytyczne dla otoczenia obiektu

- 1) Przy projektowaniu otoczenia obiektu należy uwzględnić miejsca postojowe dla osób z niepełnosprawnością w ilości zgodnej z Ustawą z dnia 20 czerwca 1997 r. prawo o ruchu drogowym (DZ. U. z 2023r. poz. 1047, z późn. zm.).

Miejsca postojowe należy lokalizować w najbliższej możliwej odległości od wejścia dostosowanego dla osób z niepełnosprawnością ruchową (do 10 m.) Z miejsc postojowych dla OzN należy zapewnić bezpośredni dostęp do najbliższego chodnika (trasy wolnej od przeszkód).

- 2) Stanowiska postojowe usytuowane wzdłuż jezdni powinny mieć wymiary, co najmniej :
 - 360 cm (szerokość) x 600 cm (długość),
 - 360 cm (szerokość) x 900 cm (długość) – wymiar wymagany dla busów przystosowanych do przewozu osób poruszających się na wózkach (dotyczy samochodów wyposażonych w podnośnik z tyłu pojazdu).
- 3) Projekt winien zakładać na dojeździach do obiektu, w tym od miejsc postojowych dla OzN i przystanków komunikacji zbiorowej, trasę wolną od przeszkód o szer. min. 2,0 m, wykonaną z materiałów o gładkiej (kostki bezfazowe) i szorstkiej nawierzchni.
- 4) Teren zewnętrzny powinien być zaprojektowany w sposób umożliwiający poruszanie się osobom na wózkach, z łatwą identyfikacją dla osób z niepełnosprawnością wzroku i z niepełnosprawnością intelektualną – czytelne punkty orientacji przestrzennej, zastosowanie piktogramów, w tym kierunki obejścia barier przestrzennych utrudniających poruszanie się osób z ograniczeniami mobilności.

- 5) Przestrzeń zewnętrzna powinna zapewniać równoprawny dostęp dla wszystkich użytkowników/użytkowniczek, w tym osób z niepełnosprawnościami (ruchu, wzroku, słuchu).
- 6) Należy ograniczyć lokalizację schodów zewnętrznych na rzecz tworzenia ciągów pieszych o nachyleniu podłużnym nie przekraczającym 5%. W przypadku konieczności zastosowania schodów, w najbliższym otoczeniu należy projektować pochylnie zgodnie z warunkami technicznymi, jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie.
- 7) Wzdłuż trasy wolnej od przeszkód należy lokalizować w odległościach 50 m miejsca odpoczynku w postaci ławek z oparciami i podłokietnikami lub z uwagi na ograniczenia lokalizacyjne (brak miejsca) tzw. przysiadaki.

8.2.3 Wytyczne dla obiektów

- 1) Pomieszczenia ogólnodostępne powinny zapewniać równoprawny dostęp dla wszystkich użytkowników/użytkowniczek, w tym osób z niepełnosprawnościami (ruchu, wzroku, słuchu, percepcji). Dostęp równoprawny to również zapewnienie samodzielnego poruszania się po obiekcie oraz możliwość bezpiecznej ewakuacji. Równoprawny dostęp to również możliwość odwiedzania mieszkańców przez inne osoby z różnymi rodzajami niepełnosprawności.
- 2) Mieszkania należy projektować w taki sposób, aby możliwa była szybka adaptacja do zmieniających się potrzeb użytkowników/użytkowniczek bez konieczności zmian układu ścian. Każde z mieszkań powinno mieć dwa projekty aranżacji przestrzeni w wersji podstawowej (do potrzeb obecnych użytkowników) i specjalnej przystosowanej do osoby poruszającej się na wózku:
 - a) należy zapewnić przestrzeń manewrową dla osób poruszających się na wózkach, w tym miejsca pełnego obrotu o średnicy 150 cm w każdym z pomieszczeń,
 - b) każde z drzwi powinno mieć szerokość 90 cm w świetle ościeżnic,
 - c) przy drzwiach wejściowych należy zachować przestrzeń manewrową o wymiarach 150 cm x 150 cm,
 - d) przygotować konstrukcję ścian i sufitów do montażu niezbędnego osprzętu, m.in. pochwyty i urządzeń wspomagających przenoszenie osób z niepełnosprawnością pomiędzy łóżkiem/wózkiem/łazienką,

- e) każde z mieszkań powinno mieć możliwość zamontowania instalacji przyzywowej, w przypadku nadania mieszkaniu statutu mieszkania wspomaganego,
 - f) każde z mieszkań powinno posiadać alternatywę montażu wanny dla OzN lub brodzika bezprogowego.
- 3) Stolarka okienna powinna mieć możliwość jej otwierania z poziomu osoby na wózku lub otwierania wspomaganego automatyką dla zamykania otwierania okien.
 - 4) Wszystkie wyłączniki i przyciski sterujące powinny być umieszczone na wysokości w zakresie 80-110 cm, w tym tablica z zabezpieczeniami prądowymi (skrzynka z bezpiecznikami), natomiast gniazda na wysokości 40-100 cm.
 - 5) Schody powinny posiadać dwustronne poręcze zamontowane na dwóch wysokościach 75 cm i 90 cm, z zapewnieniem ciągłości na spoczniku; mocowane od dołu, aby zapewnić możliwość pełnego chwytu na całej długości, pierwszy i ostatni stopień każdego biegu schodowego należy wykonać w kolorze kontrastowym, stopnie powinny być bez nosków.
 - 6) Oznaczenia numerów mieszkań powinny być czytelne dla osób słabowidzących oraz posiadać tabliczkę z numerem w piśmie dotykowym (w Braille'u lub wypukłym).
 - 7) Skrzynki na listy powinny być montowane nie wyżej niż 1,4 m nad posadzką i być wyposażone w czytelną kontrastową numerację z oznaczeniami w piśmie dotykowym.
 - 8) Skrzydła drzwiowe powinny posiadać kontrastową i wygodną w pochwycie klamkę i być w kolorze kontrastowym względem ściany i podłogi.
 - 9) Ekran domofonu powinien znajdować się nie wyżej niż 120 cm nad poziomem podłogi, a jego przyciski na wysokości 80 cm – 110 cm.
 - 10) Szerokość ciągów komunikacyjnych (korytarzy) jest uzależniona od natężenia ruchu osób i wynosi odpowiednio:
 - 180 cm - w przypadku stałego ruchu dwukierunkowego,
 - 150 cm - w przypadku częstego ruchu dwukierunkowego,
 - 120 cm - w przypadku rzadkiego ruchu dwukierunkowego oraz z zastrzeżeniem, iż taka szerokość korytarza jest dopuszczalna tylko w przypadku kiedy stanowi drogę ewakuacyjną przeznaczoną do ewakuacji nie więcej niż 20 osób.

- 11) Należy zapewnić wyjście na balkony i tarasy osobom poruszającym się na wózkach. Próg nie powinien przekraczać wysokości 2,0 cm.
- 12) W obiektach wielokondygnacyjnych najlepszym rozwiązaniem jest zapewnienie możliwości dostępu do budynku z poziomu terenu. Jeżeli nie ma takiej możliwości należy zastosować pochylnię, a w drugiej kolejności stosować windy osobowe lub podnośniki pionowe z obudowaną kabiną. Należy unikać stosowania rozwiązań w postaci platform przyschodowych. Drzwi do windy powinny być w kontrastowym kolorze względem ścian. Kabina windy powinna być zgodna z normą PN-EN 81-70.
- 13) W mieszkaniach wspomaganym należy zapewnić bezobsługowy system ogrzewania. Zaleca się ogrzewanie z miejskiej (gminnej) sieci grzewczej z sieci gazowej przy wykorzystaniu pieców kompensacyjnych, grzejników elektrycznych lub sieci wspomaganym z instalacji alternatywnych źródeł energii np. pompy ciepła, panele słoneczne lub instalacje wiatrowe. W przypadku braku możliwości podłączenia systemu grzewczego do ogólnodostępnej sieci (cieplnej, gazowej) należy rozszerzyć katalog usług opiekuńczych o wsparcie w zakresie obsługi systemu grzewczego.
- 14) Instalacja kanalizacyjna powinna zapewnić montaż bezprogowych kabin prysznicowych.
- 15) Mieszkanie powinno być wyposażone w meble dostosowane w sposób ergonomiczny do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową zapewniając dostęp do szafek, szuflad i półek na różnych wysokościach. W zakresie dostępności należy przewidzieć opuszczane szafki, półki, wieszaki dostępne dla osób poruszających się na wózkach.

8.3 Katalog usług świadczonych w mieszkaniu wspomaganym

Każdy użytkownik/użytkowniczka zakwalifikowany/zakwalifikowana do mieszkania wspomaganego zostaje obligatoryjnie wyposażony we wsparcie asystenta osoby niepełnosprawnej oraz pracownika socjalnego (opisanych szczegółowo w podrozdziale 7.1). Oprócz tego przyznany mu zostanie pakiet wsparcia indywidualnego uzależnionego od potrzeb i możliwości użytkownika/użytkowniczki mieszkania. Pakiet ten tworzony będzie na podstawie indywidualnych potrzeb mieszkańca/mieszkanki.

W przypadku mieszkań treningowych, podczas tworzenia pakietu wsparcia należy określić również długość okresu w jakim dostarczane będą poszczególne usługi.

W przypadku mieszkań wspieranych, pakiet może być tworzony w oparciu o usługi długoterminowe.

Indywidualne wsparcie dla mieszkańca/mieszkancki może być także modyfikowane w trakcie trwania usługi w zależności od wyników regularnej oceny realizacji Porozumienia, przeprowadzanej nie rzadziej niż raz na 6 miesięcy przez osobę koordynującą zadanie. Zatem usługi wchodzące w pakiet indywidualnego wsparcia mogą być przyznawane okresowo bądź długoterminowo, w zależności od aktualnej sytuacji użytkownika/użytkowniczki.

W zależności od potrzeb usługi świadczone w pakiecie indywidualnego wsparcia, świadczonego w mieszkaniu wspomaganym, mogą być zawarte usługi wspierające pobyt i aktywność osoby z niepełnosprawnością fizyczną, jak:

- medyczne (np.: pielęgniarstwo środowiskowe, fizjoterapia, wizyta lekarza lub inne),
- socjalno-bytowe (np.: opiekunka do dzieci, pomoc w sprzątaniu lub inne),
- logistyczne (np.: transport, zakup sprzętu, pomoc w remoncie lub inne),
- specjalistyczne (dotyczące nauki, podtrzymania lub powstrzymania regresu maksymalnego osiągalnego dla danej osoby poziomu sprawności w zakresie samoobsługi, samodzielności życiowej, utrzymania lub rozwijania kontaktów społecznych oraz pełnienia ról społecznych, pomoc w wykonywaniu czynności niezbędnych w życiu codziennym, realizacji kontaktów społecznych, zagospodarowania czasu wolnego, z wykorzystaniem usług dostępnych w społeczności lokalnej),
- oraz inne, określone jako niezbędne do samodzielnego funkcjonowania.

W standardzie minimalnym, katalog indywidualnego wsparcia może być tworzony w oparciu o usługi publicznie dostępne na terenie gminy (np. transport publiczny, usługi medyczne finansowane przez NFZ etc.). Niezbędne jest jednak udzielenie użytkownikowi/użytkowniczce mieszkania pomocy w organizowaniu tych usług.

8.4 Zasady użytkowania mieszkania wspomaganego

Zasady użytkowania mieszkania wspomaganego zostały określone i skatalogowane w Regulaminie Mieszkania Wspomaganego, będącym załącznikiem Standardu wyszczególniony w Dokumentach niniejszego opracowania.

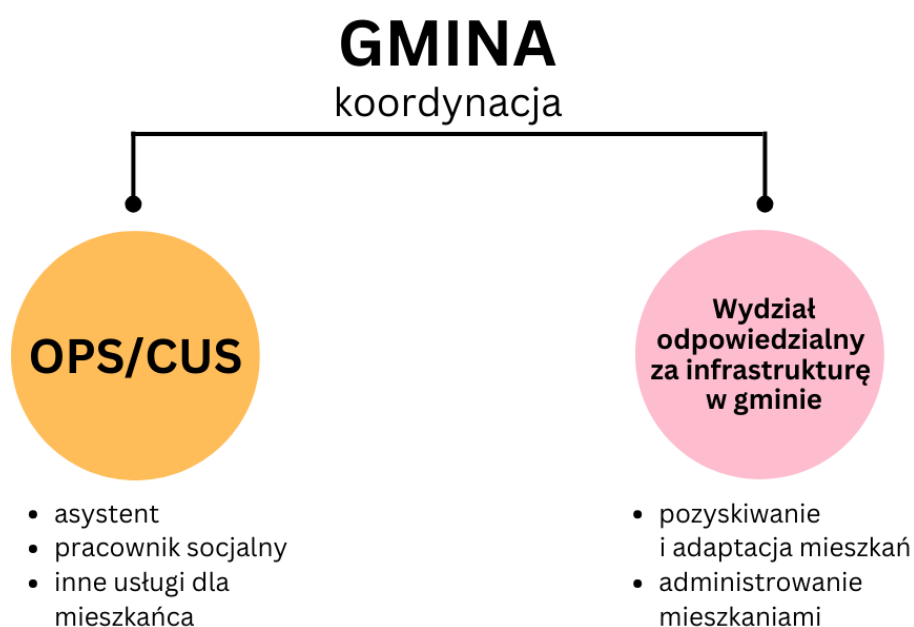
9. Współpraca przy realizacji usługi

Podmiot realizujący Standard powinien współpracować z innymi lokalnymi podmiotami, działającymi w obszarze pomocy społecznej, zdrowia, mieszkalnictwa, organizacjami pożytku publicznego oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność społeczną, jeśli tylko zajdzie taka potrzeba.

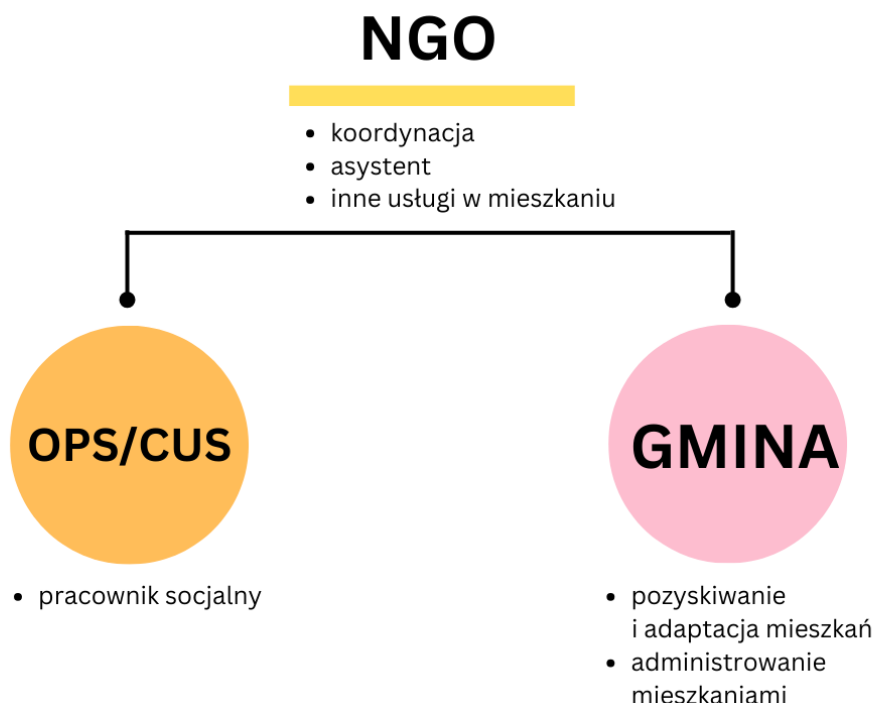
Należy mieć na uwadze, że mieszkanie jest tylko jedną z wielu usług z których korzysta osoba z niepełnosprawnością fizyczną. Wskazane jest zatem, aby koordynator zadania współpracował z innymi instytucjami wspierającymi użytkownika/użytkowniczkę i brał je pod uwagę podczas planowania poszczególnych działań, aby nie kolidowały ani nie wykluczały się nawzajem z działaniami podejmowanymi przez pozostałe podmioty.

Rys.16.Przykładowe modele współpracy przy realizacji standardu.

Przykład nr 1 - Standard wdraża Gmina

Przykład nr 2 – Standard wdraża Organizacja Pozarządowa w Partnerstwie z innymi podmiotami

10. Dokumentacja usługi

Aby w pełni skutecznie wprowadzić usługę, realizatorzy powinni wesprzeć się dodatkowymi dokumentami, takimi jak:

- Regulamin mieszkania,
- Porozumienie pomiędzy mieszkańcem, a realizatorami usługi,
- Karta Realizacji Porozumienia,
- Karta Monitoringu Planu Pracy – stanowiąca dokument opisujący bieżące działania podejmowane z użytkownikiem/użytkowniczką mieszkania (jest to dokument, który pomaga asystentowi osoby niepełnosprawnej w jego działaniach i jednocześnie pozwala koordynatorowi ocenić z perspektywy czasu kroki podjęte w stosunku do użytkownika/użytkowniczki mieszkania),
- Plan Pracy,
- Standard Pracy Socjalnej,
- dokument uprawniający do użytkowania mieszkania (np. umowa najmu).

Na zakończenie niniejszego opracowania dodano przykładowe wzory niektórych dokumentów. Należy jednak pamiętać, iż stanowią one wyłącznie propozycję. Dopuszcza się edycję tych dokumentów i nanoszenie w nich zmian przez realizatorów Standardu, tak aby dopasować je do indywidualnych potrzeb instytucji wdrażających Standard.

11. Koszty Standardu, finansowanie i zapewnienie trwałości wypracowanych rozwiązań

Usługa jaką jest mieszkanie wspomagane jest stosunkowo złożonym i rozbudowanym narzędziem do pracy z osobą z niepełnosprawnością fizyczną. Aby jej wdrożenie i prowadzenie nie było zbyt skomplikowane i uciążliwe powinno być finansowane z kilku źródeł. Poszczególne elementy składowe usługi mogą być finansowane z następujących źródeł:

- pozyskanie mieszkania, prace remontowe i adaptacyjne: fundusze samorządu gminnego, powiatowego, wojewódzkiego, unijne, środki rządowe fundusze Banku Gospodarstwa Krajowego, Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej, Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, środki własne organizacji, prywatni darczyńcy, fundusze ochrony środowiska,
- bieżące utrzymanie mieszkania: wpłaty mieszkańca/mieszkancki (każda osoba przystępująca do projektu deklaruje wywiązywanie się z opłat za pobyt w mieszkaniu. Wysokość i formę opłat za użytkowanie lokalu określają zapisy Porozumienia. Mieszkaniec może ewentualnie uzyskać wsparcie finansowe, wynikające z innych aktów prawnych),
- kadra realizująca usługę: środki własne organizacji, środki gminne (OPS/CUS),
- usługi świadczone w mieszkaniu: NFZ, fundusze samorządu gminnego, powiatowego, wojewódzkiego, unijne, środki własne organizacji, środki rządowe,
- koszty administracyjne: środki własne organizacji realizującej zadanie.

12. Sposób wdrażania Standardu

Proces wdrażania Standardu na terenie gminy powinien przebiegać według proponowanej kolejności:

- 1) diagnoza potrzeb gminy w zakresie wsparcia osób z niepełnosprawnością,
- 2) stworzenie ram prawnych i finansowych dla wdrażania Standardu,
- 3) wskazanie mieszkań, w których realizowany będzie Standard,
- 4) dostosowanie mieszkań do potrzeb osób z niepełnosprawnością fizyczną z uwzględnieniem projektowania uniwersalnego,
- 5) zapewnienie odpowiedniego wyposażenia mieszkań,
- 6) dobór kadry i jej przeszkolenie,
- 7) rekrutacja uczestników/uczestniczek,
- 8) objęcie uczestników/uczestniczek usługami wspierającymi pobyt i wspierających aktywność osoby w mieszkaniu,
- 9) monitoring realizacji Standardu,
- 10) zapewnienie trwałości wypracowanych rozwiązań.

13. Monitoring i ewaluacja Standardu

Monitoring prowadzony jest w trybie ciągłym, przez osobę koordynującą zadanie. Wskaźniki ilościowe, które powinny być monitorowane regularnie to:

- liczba mieszkań wspomaganych,
- liczba osób, które korzystają z usługi,
- liczba zawartych Porozumień,
- liczba usług świadczonych w mieszkaniu przez specjalistów zewnętrznych,
- liczba osób opuszczających mieszkanie treningowe w kierunku usamodzielnienia,
- liczba osób rezygnujących z korzystania z usługi,
- liczba godzin przeprowadzonej superwizji dla kadry,
- oraz inne, w zależności od indywidualnych potrzeb.

Dodatkowo, należy prowadzić okresową ewaluację. Nie rzadziej niż raz na 6 miesięcy Koordynator zadania powinien dokonywać cyklicznej oceny realizacji Porozumienia z udziałem wszystkich jego stron, we współpracy z asystentem osoby niepełnosprawnej i pracownikiem socjalnym. Ewaluacja ta pozwala ocenić stopień funkcjonowania osoby z niepełnosprawnością fizyczną w mieszkaniu,

stwierdzić postępy (bądź ich brak) w procesie realizacji Planu Pracy, wykryć potrzebę dodania nowej usługi w mieszkaniu, bądź zakończenia którejś z dotychczas realizowanych usług, itp.

Praca koordynatora zadania powinna być okresowo monitorowana przez jego przełożonego.

Podmiot wdrażający Standard powinien, nie rzadziej niż raz na 6 miesięcy, sprawdzać poziom realizacji i osiągnięcia celów Standardu, czyli:

- liczbę dostępnych mieszkań wspomaganych dla OzN,
- liczbę osób z niepełnosprawnością fizyczną objętych wsparciem w mieszkaniu wspomagany,
- liczbę osób, które nie przebywają w instytucjonalnych formach opieki, dzięki pobytowi w mieszkaniu wspomagany,
- liczbę osób, które ukończyły trening w mieszkaniu treningowym,
- liczbę działań informacyjnych promujących rozwiązania służące integracji osób z niepełnosprawnością ze społecznością lokalną.

14. Działania promocyjne

Podmiot wdrażający Standard powinien zadbać o promocję i rozpowszechnienie informacji o dostępie do usług. Oprócz podstawowych metod promocji, takich jak informacja na stronie internetowej bądź w mediach społecznościowych, instytucja wdrażająca Standard powinna dotrzeć z informacją o możliwości korzystania z usług do wszystkich instytucji i organizacji na terenie gminy, z których korzystają potencjalni odbiorcy usługi, np:

- urzędy,
- Ośrodki Pomocy Społecznej /Centra Usług Społecznych,
- Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie,
- Ośrodki Wsparcia Dla Osób z Niepełnosprawnością,
- przychodnie lekarskie i placówki Służby Zdrowia,
- organizacje pozarządowe i instytucje świadczące usługi dedykowane dla seniorów i osób z niepełnosprawnościami,
- oddziały PFRON,

- sklepy i wypożyczalnie sprzętu rehabilitacyjnego,
- parafie i związki wyznaniowe,
- lokalne media,
- Zakłady Pracy Chronionej,
- i inne w zależności od potrzeb.

Rekomendacje

1. **Rekomenduje się** tworzenie i prowadzenie mieszkań wspomaganych przez różne podmioty.
2. **Rekomenduje się** zlecenie usług w mieszkaniu wspomaganym organizacjom pozarządowym działającym w obszarze wsparcia osób z niepełnosprawnościami. Organizacje te posiadają wiedzę i doświadczenie pozwalające realizować usługi dopasowane do potrzeb mieszkańców i elastycznie reagować na zmieniającą się rzeczywistość.
3. **Rekomenduje się** tworzenie mieszkań wspomaganych dla osób z wszystkimi rodzajami niepełnosprawności. Doświadczenie pracy w projekcie uświadomiło nam, że po pierwsze, jak już wcześniej pisaliśmy, nie ma jednoznacznej definicji osób z niepełnosprawnością fizyczną, po drugie niezmiernie rzadko zdarza się, że osoba ma tylko jeden rodzaj niepełnosprawności. Nawet jeśli posiadane orzeczenie kwalifikuje do jednego rodzaju niepełnosprawności to w rzeczywistości schorzeń jest więcej.
4. **Rekomenduje się** tworzenie mieszkań wspomaganych dostępnych architektonicznie. Wszystkie mieszkania wspomagane utworzone w ramach projektu w naszym województwie przeszły audyt dostępności. Szerzej o etapach audytu w swoim rozdziale pisze dr Paulina Tota - Stawarczyk. Ponieważ grupą odbiorców w naszym województwie były osoby z niepełnosprawnością fizyczną, lokale zostały dostosowane do potrzeb osób poruszających się na wózku inwalidzkim. Dostosowanie takie jest bardzo uniwersalne. Niejednokrotnie zdarzyły się sytuacje, że w mieszkaniu przebywały (np. w gościnie) osoby z innym rodzajem niepełnosprawności i dostępność uniwersalna sprawiła, że te osoby oceniły lokal na bardzo funkcjonalny również dla nich.
5. **Rekomenduje się** tworzenie mieszkań wspomaganych na terenie dobrze skomunikowanym oraz dostępnym cyfrowo. Jak wielokrotnie wynikało z rozmów przeprowadzonych z mieszkańcami lokali wspomaganych, samodzielności jest dla nich priorytetem. Nie wystarczy tylko lokal dostępny wewnątrz. Infrastruktura zewnętrzna, łatwy dostęp do miejsc codziennego funkcjonowania np. szkoła, kościół, sklep, ośrodek zdrowia itp. są kluczową sprawą w podniesieniu samodzielności osób z niepełnosprawnością. Również dostęp do informacji w tym poprzez Internet daje duże możliwości samorozwoju, doształcania czy uzyskania niezbędnych informacji.

6. **Rekomenduje się** usytuowanie mieszkania wspomaganego w budynku wielorodzinnym zamieszkiwanym również przez osoby/rodziny nie korzystające z tego rodzaju wsparcia. Pozwoliło to na nawiązanie kontaktów mieszkańców z sąsiadami i organizację wsparcia sąsiedzkiego (przynajmniej w minimalnym zakresie).
7. **Rekomenduje się** organizację działań w postaci „dnia otwartego” dla społeczności lokalnej, aby móc zaznajomić ją ze sposobem funkcjonowania mieszkania wspomaganego.
8. **Rekomenduje się**, żeby usługi realizowane w mieszkaniu były zindywidualizowane. Ważne jest, żeby podmiot tworzący mieszkanie znał swoje zasoby oraz zasoby lokalne, dzięki którym może zorganizować wymagane usługi. Już na etapie rekrutacji, a następnie podczas wypełniania wywiadu środowiskowego można określić jakie usługi będą niezbędne dla danej osoby z niepełnosprawnością i na ile jest możliwość ich zrealizowania. Usługi tzw. szyte na miarę są sukcesem w właściwym realizowaniu zasad porozumienia i osiągnięcia wyznaczonych celów.
9. **Rekomenduje się**, aby w początkowym okresie pobytu w mieszkaniu wspomaganym objąć mieszkańca wzmożonym wsparciem asystenta i/lub pracownika socjalnego, w szczególności pod kątem diagnozy sytuacji zdrowotnej, socjalno-bytowej, dochodowej oraz podjęcia ewentualnych działań ukierunkowanych na poprawę i stabilizację sytuacji mieszkańca. Z posiadanego doświadczenia wynika, że mieszkańcy, których sprawy osobiste są uporządkowane lub w trakcie załatwiania, chętniej i aktywniej uczestniczą w życiu społecznym, w wydarzeniach kulturalnych, integracyjnych i towarzyskich, co pozytywnie wpływa na ich samoocenę i funkcjonowanie w środowisku. Rekomenduje się, aby przed wprowadzeniem osób do mieszkania wspomaganego objąć wsparciem ich rodzinę/opiekunów prawnych. Z doświadczenia wynika, że osoby te często obawiają się czy ich najbliżsi zaadaptują się do nowych warunków. Wynika to z faktu, że dotychczas to oni zapewniali im opiekę w codziennym funkcjonowaniu.
10. **Rekomenduje się** współpracę podmiotów prowadzących mieszkania wspomagane w celu ujednoczenia dokumentacji dotyczącej rekrutacji i prowadzenia mieszkania oraz prowadzenia usług. W trakcie tworzenia Standardu opracowano wzory dokumentów, które były bazą do prowadzenia dokumentacji w toku prowadzenia mieszkania. Istnieje możliwość edycji dokumentów w zależności od indywidualnej sytuacji.

.....
miejsowość data

POROZUMIENIE

Strony POROZUMIENIA:

Dane mieszkańca/mieszkancki (osoby/rodziny) zawierającego/ej POROZUMIENIE:

Nazwisko i imię:

PESEL:

Adres zamieszkania/pobytu:

Nr telefonu:

Dane przedstawiciela podmiotu prowadzącego mieszkanie ze wsparciem – realizator:

Nazwisko i imię/funkcja:

Nr telefonu:

Nazwa podmiotu prowadzącego mieszkanie:

Dane przedstawiciela/ki administratora mieszkania:

Nazwisko i imię:

Nr telefonu:

Cele Porozumienia:

Określenie zadań każdej ze stron porozumienia.

Mieszkaniec/mieszkanka zobowiązuje się do :

1. Terminowego regulowania opłat z tytułu użytkowania lokalu
2. Realizacji planu pracy
3. Przestrzegania regulaminu
4. Dbania o pomieszczenia, rzeczy i sprzęty
5. Dbania o relacje sąsiedzkie

Realizator zobowiązuje się do:

1. Udostępnienia wyposażonego lokalu
2. Systematycznego wspierania mieszkańca/mieszkanki w realizacji Planu Pracy

Realizacja Porozumienia jest dokumentowana w formie pisemnej.

Porozumienie jest zawierany na czas trwania umowy najmu mieszkania.

Ocena realizacji Porozumienia będzie przeprowadzana nie rzadziej niż raz na 6 miesięcy.

Stwierdzenie nieusprawiedliwionego i systematycznego niewywiązywania się przez mieszkańca/mieszkankę z obowiązków Porozumienia powoduje jego wygaśnięcie oraz zakończenie udziału w projekcie, co skutkuje koniecznością natychmiastowego opuszczenia mieszkania przez mieszkańca.

Porozumienie zostało sporządzone w trzech jednobrzmiących egzemplarzach, po jednym dla każdej ze stron.

.....
(data, podpis mieszkańca/mieszkanki)

.....
(data, podpis przedstawiciela podmiotu wdrażającego Standard)

.....
(data, podpis przedstawiciela podmiotu realizującego Standard)

PLAN PRACY Z MIESZKAŃCEM/KLIENTEM

Plan pracy na okres:

Mieszkaniec/mieszkanka:

Zamieszkanie:

Cele opracowane wspólnie
z mieszkańcem/mieszkanką:

Cel główny:

Cele szczegółowe:

.....
.....
.....
.....

Przyczyny skierowania
do zamieszkania
w przydzielonym mieszkaniu:

.....
.....
.....
.....

Zasoby i możliwości osoby:

Zasoby zewnętrzne możliwe
do wykorzystania przez osobę:

Działania i zakładane cele do osiągnięcia przez osobę:

Lp.	Cel szczegółowy	Działania	Osoba wspierająca wykonanie	Przewidywane efekty	Termin realizacji/ wykonanie

.....
data, podpis koordynatora

.....
data, podpis mieszkańca/mieszkanki

KARTA PRACY Z MIESZKAŃCEM/KĄ

Lp.	Cel szczegółowy	Działania	Osoba wspierająca wykonanie	Przewidywane efekty	Termin realizacji/ wykonanie

Uwagi:

.....

.....

.....

.....

.....
data, podpis

.....

.....

imię i nazwisko, data

KARTA REALIZACJI POROZUMIENIA

Działanie	Tak/nie w jakim stopniu?		Uwagi											
1. Regulowanie opłat	TAK	NIE												
2. Realizacja Planu Pracy	<table border="1" style="width: 100%; height: 45px;"> <tr> <td style="width: 10%;"></td> <td style="width: 10%;"></td> <td style="width: 10%;"></td> <td style="width: 10%;"></td> <td style="width: 10%;"></td> <td style="width: 10%;"></td> <td style="width: 10%;"></td> <td style="width: 10%;"></td> <td style="width: 10%;"></td> <td style="width: 10%;"></td> <td style="width: 10%;"></td> </tr> </table>													
0 10														

Działanie	Tak/nie w jakim stopniu?	Uwagi																																								
3. Przestrzeganie Regulaminu	<table border="1"> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td colspan="20">0 10</td> </tr> </table>																					0 10																				
0 10																																										
4. Dbanie o/ rzeczy/sprzęty	<table border="1"> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td colspan="20">0 10</td> </tr> </table>																					0 10																				
0 10																																										
5. Prezentowanie postaw prospołecznych (min. relacje sąsiedzkie)	<table border="1"> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td colspan="20">0 10</td> </tr> </table>																					0 10																				
0 10																																										

.....

Koordynator

REGULAMIN MIESZKANIA WSPOMAGANEGO

Mieszkańcy mieszkania wspomaganego mają prawo do:

1. Korzystania z wskazanego pokoju/mieszkania.
2. Korzystania z pomieszczeń wspólnych dostępnych w mieszkaniu wspomaganym.
3. Korzystania z pomocy asystenta w zakresie realizacji zapisów Porozumienia, oraz otrzymania pomocy w zakresie rozwiązywania własnych problemów, także poprzez wskazanie specjalistycznej placówki pomocowej.
4. Poszanowania godności osobistej przez asystenta, koordynatora mieszkań oraz pracownika socjalnego.
5. W sytuacji spornej mieszkaniec może odwoływać się do zarządu instytucji.

Osoby korzystające z mieszkania wspomaganego zobowiązane są do:

1. Uczestniczenia w spotkaniach indywidualnych z asystentem a także pracownikiem socjalnym. Termin spotkań ustalany jest indywidualnie. W przypadku uzasadnionego braku możliwości uczestniczenia w spotkaniu konieczne jest wcześniejsze poinformowanie o tym fakcie asystenta lub pracownika socjalnego.
2. Przestrzegania norm społecznych i kultury osobistej w kontaktach z innymi mieszkańcami budynku.
3. Przestrzegania przepisów o ciszy nocnej.
4. Zabrania się posiadania substancji i przedmiotów zakazanych prawnie.
5. Utrzymywania porządku i czystości w swoim pokoju, pomieszczeniach i częściach wspólnych budynku, w którym znajduje się mieszkanie, oraz do dbałości o wszelkie przedmioty będące stałym wyposażeniem mieszkania wspomaganego.

6. Stosowania się do przepisów BHP oraz bezpieczeństwa przeciwpożarowego.
7. Zgłaszania asystentowi planowanej dłuższej (kilkudniowej) nieobecności.
8. Uiszczania odpłatności za korzystanie z mieszkania wspomaganego zgodnie z podpisanym Porozumieniem i Umową (opcjonalnie).
9. Pokrywanie kosztów związanych z utrzymaniem czystości w mieszkaniu i bieżącymi naprawami.
10. Zabrania się realizacji remontów w mieszkaniu, bez uzgodnienia tego z koordynatorem.
11. Zabrania się zbywania przedmiotów stanowiących wyposażenie mieszkania.
12. Zabrania się podnajmowania lokalu osobom trzecim.
13. Dłuższe pobyty osób trzecich muszą być uzgadniane z koordynatorem.

.....
Data i podpis koordynatora

Zapoznałem się z regulaminem mieszkań wspomaganych i zobowiązuję się do jego przestrzegania.

.....
Data i podpis mieszkańca/mieszkanki

Bibliografia

1. Błaszak M., Przybylski Ł. (2010). Rzeczy są dla ludzi. Niepełnosprawność i idea uniwersalnego projektowania. Warszawa: Scholar.
2. Budowlane ABC (2017). [online], [dostęp: 30.08.2023]. W Internecie: <<https://budowlaneabc.gov.pl/standardy-projektowania-budynkow-dla-osob-niepelnosprawnych/>>
3. Grabowska-Pałecka H. (2004). Niepełnosprawni w obszarach i obiektach zabytkowych. Problemy dostępności. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej.
4. Kadela K., Kowalczyk J. (2013). Standardy Pracy Socjalnej. Rekomendacje metodyczne i organizacyjne. [online], [data dostępu: 30.08.2023]. W Internecie: <<https://www.wrzos.org.pl/projekt1.18/download/Standardy%20pracy%20socialnej.%20Rekomendacje%20metodyczne%20i%20organizacje.pdf>>
5. Kaletsh K. (2006) The Eighth Principle of Universal Design [online], [dostęp: 30.08.2023]. W Internecie: <https://www.universaldesignresource.com/wpcontent/uploads/2013/11/8th_Principle_by_Kaletsch.pdf>
6. Konkurs nr POWR.02.08.00-IP.03-00-001/17 „Wypracowanie standardów i przeprowadzenie pilotaży w zakresie usług mieszkalnictwa wspomaganego dla osób o specyficznych potrzebach, z uwzględnieniem możliwości finansowania tych rozwiązań” (2017). [online], [data dostępu: 30.08.2023]. W Internecie: <<https://efs.mriips.gov.pl/skorzystaj/nabory/konkurs-nr-powr.02.08.00-ip.03-00-00117>>
7. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (1997). [online], [dostęp:29.08.2023]. W Internecie: <<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu1997078048>>
8. Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych (2006). [online], [dostęp: 30.08.2023]. W Internecie: <<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20120001169>>
9. Kowalski K. (2008) Mieszkanie dostępne dla osób z dysfunkcjami wzroku. [online], [data dostępu: 30.08.2023]. W Internecie: <http://www.niepelnosprawni.pl/files/www.niepelnosprawni.pl/public/rozne_pliki/publikacje/mieszkanie_dostepne_02.pdf>
10. Kowalski K. (2013). Planowanie dostępności – polskie uwarunkowania prawne i praktyka. W: PFRON (red.) Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania, str. 71-79.

11. Kuryłowicz E. (1996) Projektowanie uniwersalne. Udostępnianie otoczenia osobom niepełnosprawnym. Warszawa: Centrum Badawczo-Rozwojowe Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.
12. Labus A. (2022) Ulica dostępna. W: Labus A. (red.) Ulica dostępna. Katowice: Wydawnictwo Śląsk.
13. Mace R. (1997) The 7 Principles of Universal Design. [online], [dostęp: 30.08.2023]. W Internecie: <<https://universaldesign.ie/what-is-universal-design/the-7-principles/>>
14. Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa (2017). Standardy dostępności budynków dla osób z niepełnosprawnościami. [online], [data dostępu: 30.08.2023]. W Internecie: <<https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/standardy-dostepnosci-budynkow-dla-osob-z-niepelnosprawnościami>>
15. Nowak E. Budny J., Kowalski K. (2008) Mieszkanie dostępne dla osób z dysfunkcją narządu ruchu. [online], [data dostępu: 30.08.2023]. W Internecie: <http://www.niepelnosprawni.pl/files/www.niepelnosprawni.pl/public/rozne_pliki/publikacje/mieszkanie_dostepne_01.pdf>
16. Ogónoeuropejskie Wytyczne dotyczące przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnej społeczności (2019). [online], [dostęp: 30.08.2023]. W Internecie: <<https://www.power.gov.pl/strony/o-programie/dokumenty/ogolnoeuropejskie-wytyczne-dotyczace-przejscia-od-opieki-instytucjonalnej-do-opieki-swiadczonej-na-poziomie-lokalnych-spolecznosci/>>
17. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury w sprawie szczegółowych warunków technicznych dla znaków i sygnałów drogowych oraz urządzeń bezpieczeństwa ruchu drogowego i warunków ich umieszczania na drogach (2003). [online], [dostęp:30.08.2023]. W Internecie: <<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20190002311>>
18. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (2022). [online], [dostęp:30.08.2023]. W Internecie: <<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20020750690>>
19. Rozporządzenie Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie (1999). [online], [dostęp: 29.08.2023]. W Internecie: <<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19990430430>>
20. Standardy dostępności architektonicznej dla m.st. Warszawy (2022). [online], [dostęp: 30.08.2023]. W Internecie: <<https://wsparcie.um.warszawa.pl/documents/67381/66522991/Za%C5%82>>

[.1 Standardy+dost%C4%99pno%C5%9Bci+architektonicznej+miasta+Warszawy.pdf/4400995e-4812-f653-a616-87ba5a552275?t=1669816770853>](https://www.wroclaw.pl/rozmawia/wroclawskie-standardy-dostepnosci)

21. Ustawa Prawo budowlane (1994). [online], [dostęp: 29.08.2023].
W Internecie:
<<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19940890414>>
22. Ustawa zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (2019). [online], [dostęp: 29.08.2023]. W Internecie:
<<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20190001696>>
23. Wrocławskie Standardy Dostępności - przestrzenie osiedlowe (2019). [online], [dostęp: 29.08.2023]. W Internecie:
<<https://www.wroclaw.pl/rozmawia/wroclawskie-standardy-dostepnosci>>
24. Wysocki M., Kowalewska J., Kowalski Sz. (red.) (2019). Szczegółowe standardy dostępności dla kształtowania przestrzeni i budynków w Mieście Gdańsku. [online], [data dostępu: 29.08.2023]. W Internecie:
<<https://bip.brg.gda.pl/attachments/article/951/Tekst-atwy-do-czytania---cao.pdf>>
25. Wytyczne w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020 (2019). [online], [data dostępu: 29.08.2023]. W Internecie:
<<https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/dokumenty/projekt-wytycznych-w-zakresie-realizacji-przedswiezec-w-obszarze-wlaczania-spolecznego-i-zwalczania-ubostwa-z-wykorzystaniem-srodkow-efs-i-efrr-na-lata-2014-2020/>>
26. Wytyczne w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020 (2018). [online], [data dostępu: 30.09.2023]. W Internecie:
<https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/54997/Wytyczne_w_zakresie_rownosci_zatwierdzone_050418.pdf>